
”ME OLLAAN OIKEESTI PERHE”

Sijaisperheissä muodostuneet hyvät käytännöt varhaiskasvatuksikäisen sijoitetun lapsen sopeutumisen tukena

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivun toimipiste, syksy 2013

Marjaana Salopuro

Mira Turtiainen

Heli Välikangas

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen kasvatusta

Tekijät	Marjaana Salopuro Mira Turtiainen Heli Välikangas	Vuosi 2013
Työn nimi	”Me ollaan oikeesti perhe”: Sijaisperheissä muodostuneet hyvät käytännöt varhaiskasvatuksikäisen sijoitetun lapsen sopeutumisen tukena	

TIIVISTELMÄ

Tämän Hämeen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sijaisperheissä muodostuneita sijoitetun lapsen sopeutumista tukevia hyviä käytäntöjä. Lisäksi haluttiin selvittää sitä, mikä on sijoitetun lapsen biologisen vanhemman merkitys lapsen sopeutumisessa sijaisperheeseen. Työn tavoitteena oli saada sijaisperheiden hiljainen tieto näkyväksi, jotta sitä voitaisiin hyödyntää erityisesti uusien sijaisperheiden arjessa. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina oli Kanta-Hämeen alueella toimiva Perhehoitoyksikkö Kanerva.

Opinnäytetyön teoreettisina näkökulmina olivat varhaiskasvatuksikäisen lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät tekijät sekä sijaisperhetoimintaa määrittävä lainsäädäntö. Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin lisäksi arjen tasolla tapahtuvaa sijaisvanhemmuutta sekä sijoitetun lapsen sopeutumista tukevia tekijöitä. Tämän laadullisen tutkimuksen aineistonkeruun menetelminä käytettiin yksilö- ja ryhmähaastatteluja.

Tutkimus osoitti sijaisvanhempien tukeneen sijoitetun lapsen sopeutumista selkeän arjen avulla. Tutkimustuloksissa korostettiin turvallisen kiintymyssuhteen merkitystä lapsen sopeutumista tukevana tekijänä. Sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat ja suku olivat osa lapsen elämää sijoituksesta huolimatta. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan biologisen vanhemman kyky hyväksyä lapsen sijoitus edisti yhteistyötä sijaisvanhemman ja biologisen vanhemman välillä. Molemminpuolinen kunnioitus nähtiin tärkeänä osana yhteistyötä. Parhaassa tapauksessa toimiva yhteistyö johti lapsen etua korostavaan jaettuun vanhemmuuteen, jolla tuettiin lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä.

Avainsanat perhehoito, sijaisvanhemmat, biologiset vanhemmat, sopeutuminen

Sivut 39 s. + liitteet 4 s.

LAHDENSIVU
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Authors Marjaana Salopuro **Year** 2013
Mira Turtiainen
Heli Välikangas

Subject of Bachelor's thesis Good Practices in Foster Families

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to examine good practices used by foster families in order to help a foster child to adjust to family care. In addition, the aim was to assess the importance of a child's biological parents in the adjustment process. The objective was to make the foster families' tacit knowledge visible so that new foster families could benefit from it. The Co-operation partner in this thesis was the Foster Care Coordination Unit Kanerva.

The theoretical basis of the thesis consisted of child's growth and development and the legislation that defines foster parents' work. The theoretical background also deals with the features of everyday life of foster parents and the factors that facilitate a child's adjustment. The research methods of this qualitative study were individual and group interviews.

The results prove that foster parents facilitate a child's adjustment by having clear routines. The results highlighted that secure attachment helps a child to adjust to a foster family. Despite a child's placement, the biological parents and family are always a part of the child's life. According to foster parents the biological parents' ability to accept the placement improves the co-operation between foster parents and biological parents. Mutual respect was seen as an important part of the co-operation. At best, when the co-operation works well, it can lead to a shared parenthood which emphasizes the best interest of the child and enhances a well-balanced growth and development of the child.

Keywords family care, foster parents, biological parents, adjustment

Pages 39 p. + appendices 4 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	VARHAISKASVATUSIKÄISEN LAPSEN KASVU JA KEHITYS.....	2
2.1	Kypsyminen ja perimä	2
2.2	Ympäristötekijät	2
2.3	Kiintymys	3
3	LASTENSUOJELU	5
3.1	Sijaishuolto.....	6
3.2	Perhehoito.....	6
3.3	Sijoitetun lapsen biologisen vanhemman asema perhehoidossa	7
4	SIJASPERHE	8
4.1	Sijaisvanhemmuus.....	9
4.2	Hyvät käytännöt sijaisvanhempien työssä.....	10
4.3	Lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen	10
4.3.1	Arjen rutiinit	11
4.3.2	Sijoitetun lapsen tukeminen tunteiden käsittelyssä	12
4.3.3	Vanhempien välinen yhteistyö	13
5	PERHEHOITOYKSIKKÖ KANERVA	14
6	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET	15
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	15
7.1	Aineiston kerääminen.....	16
7.2	Aineiston analysointi.....	17
8	TUTKIMUSTULOKSET	18
8.1	Lapsen sopeutumista tukeva vanhemmuus	18
8.1.1	Arki.....	19
8.1.2	Rajat ja roolit perheessä.....	20
8.1.3	Läheisyys arjessa	20
8.1.4	Lapsen tarinan kunnioittaminen	21
8.1.5	Jaettu vanhemmuus	22
8.2	Suku lapsen sopeutumisen tukena.....	24
8.2.1	Yhteys biologiseen sukuun.....	24
8.2.2	Sijaisperheen suku suvun mallin luoja	25
8.3	Muut sopeutumista tukevat tekijät	25
8.3.1	Sijoitetun lapsen ikä	26
8.3.2	Sijaissisaruus	26
8.3.3	Eläimet.....	28

9	JOHTOPÄÄTÖKSET	28
9.1	Läsnä oleva aikuinen sijoitetun lapsen arjessa	29
9.2	Lupa kiintyä.....	30
9.3	Yhteydenpidon ja yhteistyön merkitys.....	30
9.4	Vanhemmuuden tukeminen.....	32
10	POHDINTA.....	32
10.1	Aineistonkeruun merkitys tutkimuksen onnistumiselle	33
10.2	Kehitysehdotuksia	34
	LÄHTEET	35

Liite 1	Yksilöhaastatteluiden runko
Liite 2	Esitieto sijaisvanhemmille
Liite 3	Ryhmähaastattelun runko
Liite 4	Aineiston analysointi

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan sijaisperheissä muodostuneita hyviä käytäntöjä, joiden avulla tuetaan sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen. Aiheen ajankohtaisuuden ja tärkeyden vuoksi perhehoitoa tulee tutkia jatkuvasti. Sijaishuollossa perhehoidon tarve kasvaa ja lapsia pyritään sijoittamaan perheisiin yhä useammin (Perhehoitoliitto 2013).

Sijaisperheeseen sijoitetulla lapsella voi olla taustallaan useampia sijoituksia sekä lasta vaurioittaneita ihmissuhteita. Lastensuojelun perhehoidolla pyritään takaamaan onnistunut sijoitus ja pysyvät ihmissuhteet lapsen elämässä. Lapsen kyky kiintyä häntä hoitaviin aikuisiin on sopeutumisen kannalta tärkeää. Sijaisperheen tehtävänä on huolehtia lapselle kuuluvien oikeuksien turvaamisesta sekä hyvän ja tasapainoisen arjen toteutumisesta.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaisperheiden arjessa muodostuneita hyväksi havaittuja toimintatapoja, joiden avulla voidaan tukea sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen. Tavoitteena oli tuottaa sellaista tietoa, josta olisi myöhemmin hyötyä etenkin uusille sijaisperheille. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimivan Perhehoitoyksikkö Kanervan avulla mahdollistetaan tutkimuksessa saadun tiedon välittyminen sijaisperheille.

Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen, sillä siinä haluttiin saada selville sijaisvanhempien kokemuksen kautta muodostunutta tietoa lapsen sopeutumisesta. Tutkimusmenetelminä käytettiin yksilö- ja ryhmähaastatteluja. Tutkimusaineisto analysoitiin teemoittelemalla. Sijaisvanhemmat vaikuttavat keskeisesti sijoitetun lapsen elämään, minkä vuoksi aiheen tutkiminen heidän näkökulmastaan on tärkeää. Sijoituksesta huolimatta lapsen biologiset vanhemmat säilyvät hänen vanhempinaan, joten heidän merkityksensä lapsen elämässä on myös huomioitava.

Opinnäytetyössä korostetaan arjen merkitystä lapsen edun kannalta. Työssä tarkastellaan aluksi varhaiskasvatuksikäisen lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä sekä sijaisvanhempien työtä sitä määrittelevän lainsäädännön kautta. Aihetta syvennetään perehtymällä sijaisperheen arkeen ja siihen olennaisesti vaikuttaviin tekijöihin. Opinnäytetyön kannalta keskeisiä käsitteitä ovat perhehoito, sijaisvanhemmat, biologiset vanhemmat ja sopeutuminen.

2 VARHAISKASVATUSIKÄISEN LAPSEN KASVU JA KEHITYS

Lapsuus on ainutlaatuinen elämänvaihe, jota on suojeltava ja kunnioitettava. Aikuisen tehtävänä on luoda lapselle turvallinen kasvuympäristö. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 8.) Kasvulla tarkoitetaan lapsen fyysistä kasvua, jota perimä säätelee, mutta samalla sillä voidaan tarkoittaa myös ihmisen sisäistä muutosta läpi elämän. Ihminen kehittyy yksilöllisesti osittain ympäristönsä ohjaamana. Ihmisen kehitys on usein tiedostamatonta ja jatkuvaa. Lapsen kasvua ja kehitystä on mahdollista käsitellä toisistaan erillisinä käsitteinä. Ihminen on kuitenkin fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen kokonaisuus, joten myös kehityksen osa-alueet kytkeytyvät toisiinsa monin tavoin. (Ojanen, Ritmala, Sivén, Vihunen & Vilén. 2011, 64–65.)

Tässä opinnäytetyössä varhaiskasvatusikäisellä lapsella tarkoitetaan lasta, jonka oppivelvollisuus ei ole vielä alkanut. Suomessa oppivelvollisuus alkaa yleensä sinä vuonna, jolloin lapsi täyttää seitsemän vuotta (Opetushallitus 2012). Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta oleellista on se, millainen kiintymyssuhde hänen ja häntä hoitavan aikuisen välille muodostuu. Luvussa käsitellään lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä.

2.1 Kypsyminen ja perimä

Synnyttäiset tekijät säätelevät lapsen kasvuun liittyviä valmiuksia. Lapsen kypsyminen on näiden valmiuksien kehittymistä. Perimän säätelemää yksilön kypsymistä ei ole mahdollista nopeuttaa, sillä se on riippuvainen aivojen kehittymisestä. Perimästä tulevia taitoja, kuten kävelyä ja puhumista, ei voida opettaa lapselle, ellei hänellä ole siihen tarvittavia fyysisiä ja motorisia valmiuksia. (Ojanen ym. 2011, 65.)

Lapsen kasvuun ja kehitykseen kuuluvat tietyt herkkyyskaudet ja kriittiset kaudet, jotka ovat perimän ja oppimisen yhteisvaikutusta. Herkkyyskaudet ovat lapsen elämässä sellaisia ajanjaksoja, jolloin hän on erityisen vastaanottavainen uusien asioiden oppimiselle. Kriittisillä kausilla tarkoitetaan ajanjaksoja, jolloin jokaisen lapsen tulisi saada ympäristöstään sellaisia ärsykeitä, että ne mahdollistaisivat suotuisan kasvun ja kehityksen. Mikäli lapsi ohittaa kehityksessään kriittisen kauden saamatta riittävästi tällaisia ärsykeitä, voi hänen myöhemmin olla vaikeaa tai jopa mahdotonta oppia tietyille ikäkaudelle ominaisia uusia taitoja. (Ojanen ym. 2011, 66.)

2.2 Ympäristötekijät

Lapsen ympäristötekijöillä on merkitystä jo sikiökaudella, joten esimerkiksi äidin päihteenkäyttö tai ruokavalio saattaa vaikuttaa sikiön kehitykseen (Ojanen ym. 2011, 67). Raskaudenaikaiset terveet elämäntavat edistävät suotuisasti lapsen kehitystä ja äiti-lapsi-suhteen muodostumista. Vauvan terveyden laiminlyönti raskausaikana voi olla ennuste lapsen myöhemmälle kaltoinkohtelulle. (Kalland 2004, 123.)

Ojasen ym. (2011) mukaan fyysisten ympäristötekijöiden ohella muita lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia ympäristötekijöitä ovat kulttuuriympäristö sekä psyykinen ja sosiaalinen ympäristö. Lapsen fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi kotia ja asuinalueita. Fyysinen ympäristö on kytköksissä lapsen sosiaaliseen ympäristöön, joka puolestaan koostuu lapselle tärkeistä ihmissuhteista. Perhe on lapsen ensimmäinen ja tärkein sosiaalinen ympäristö. Tässä ympäristössä lapsi omaksuu arvoja ja asenteita. Lapsen myöhemmissä elämänvaiheissa sosiaalinen ympäristö koostuu muun muassa omasta suvusta, päivähoitopaikasta ja koulusta.

Lapsen psyykkisellä ympäristöllä tarkoitetaan perheessä vallitsevaa tunteilmapiiriä. Lapsen kehityksessä oleellista on se, kuinka hän saa ilmaista tunteita omassa lähiympäristössään. Tunteiden ilmaisun rajoittaminen vaikuttaa lapsen kehittymiseen. Psyykinen ympäristö liittyy vahvasti lapsen kykyyn tuntea itsensä rakastetuksi. Tämä edellyttää sitä, että lapsi koee aikuisen hyväksyvän hänet sellaisena kuin hän on.

Syntyessään lapsi tulee osaksi perheensä kulttuuria, joka sisältää muun muassa perheen tavat, kielen ja uskonnon. Kulttuuri on sukupolvien aikana kehittyntä ja opittua. Samalla se on sidoksissa siihen yhteiskuntaan, jossa perhe ja lapsi elävät. Kulttuurin kautta lapsi omaksuu myös erilaisia käyttäytymismalleja. Lisäksi kulttuuri vaikuttaa yksilön persoonallisuuden muokkaamalla, vahvistamalla tai vaimentamalla erilaisia persoonallisuuden piirteitä. (Ojanen ym. 2011, 67, 69–70.)

Lapsen kasvu ja kehitys eivät ole ainoastaan ympäristön ja perimän säätelystä, vaan niihin vaikuttavat olennaisesti myös lapsen oma suuntautuneisuus ja aktiivisuus. Jokaisella ihmisellä on omat mielenkiinnon kohteensa, joiden mukaan hän tekee omaa elämäänsä koskevia valintoja. Pieni lapsi ei ole vielä kypsä tekemään itseään koskevia päätöksiä, joten aikuisen tehtäväksi jää lapsen tarpeiden huomioiminen ja niihin vastaaminen. Lapsi tarvitsee aikuiselta kehuja ja kannustusta saadakseen positiivista vahvistusta uuden oppimiseen. (Ojanen ym. 2011, 72.)

2.3 Kiintymys

Lapsen myönteisen kasvun, kehityksen ja jopa eloonjäämisen kannalta on välttämätöntä, että lapsella on hoitaja, johon hän voi pitkäaikaisesti kiinnittyä ja kiintyä (Hautamäki 2001, 19). Tässä luvussa lapsen hoitajalla tarkoitetaan pääasiassa biologista äitiä, mutta ensisijaisena hoitajana voi olla myös esimerkiksi biologinen isä tai sijaisvanhempi. Lapsi pyrkii aktiivisesti kiinnittymään hoitajaansa ja ylläpitämään läheisyyttä erityisesti uhkatilanteissa (Hautamäki 2001, 21–22).

Syntyessään lapsella ei ole kykyä huolehtia itsestään. Tämän vuoksi lapsi tarvitsee turvallisen aikuisen, joka vastaa hänen tarpeisiinsa. Aikuisen on kyettävä lukemaan lapsen eleitä ymmärtääkseen sen, mitä lapsi tahtoo. Lapselle luontaisia kommunikointitapoja ovat muun muassa katsekontakti, itku ja hymy. (Hughes 2007, 15.)

Kiintymyssuhdeteorian kehittäjä John Bowlby (1969/1982) määrittelee lapsen kiintymyssuhdetta sekä tapana varmistaa turvallisuutta että lapsen tapana olla vuorovaikutuksessa ensisijaiseen hoitajaan hädän hetkellä. Halu ja kyky tutkia ympäristöä edellyttävät sitä, että lapsi kokee saavansa tarvittaessa turvaa ensisijaiselta hoitajaltaan. (Hautamäki 2001, 23–24.)

Bowlby kuvaa lapsen vanhempaan kiinnittymistä vaiheittaiseksi. Ensimmäisessä vaiheessa vauva hakee kontaktia häntä hoitavaan aikuiseen. Vauvan ja häntä hoitavan aikuisen välinen vuorovaikutus tapahtuu katse- ja kehokontaktien kautta. Erityisesti katseella on tärkeä merkitys vauvan ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa, sillä sen kautta vauvalle välittyy tunne siitä, että hän on huolenpidon arvoinen. Toimiva vuorovaikutussuhde vauvan ja vanhemman välillä vahvistaa vauvan positiivista kokemusta itsestään. (Kalland 2001, 201.)

Kehittyvän kiintymyssuhteen toisessa vaiheessa lapsi ottaa kontaktia myös ympärillä olevaan maailmaan ja siinä oleviin ihmisiin. Lapsi tarvitsee turvallista aikuista voidakseen tutustua ympäristöönsä. Muiden ihmisten läsnä ollessa lapsi käyttää katsekontaktia varmistukseksi häntä hoitavalta aikuiselta tilanteen turvallisuuden. Tämän vaiheen jälkeen lapsi käyttää vanhempansa luotettavana perustana, jonka luokse on mahdollista palata turvaan. Tälle kolmannelle vaiheelle on ominaista se, että lapsi tarkastaa säännöllisesti vanhemman läsnäolon esimerkiksi leikin lomassa. Kolmannen vaiheen aikana lapsi saattaa olla varautuneempi muita ihmisiä kohtaan. (Kalland 2001, 201–202.)

Neljännän vaiheen aikana lapsi kehittyy yhteistyökykyisemmäksi, jolloin hänen kanssaan on mahdollista neuvotella ja sopia säännöistä. Lapselle on syntynyt luottamus siitä, ettei hänen tarvitse taistella aikuisen huomiosta. Lapselle on muodostunut käsitys itsestä, häntä hoitavista aikuisista sekä vuorovaikutuksesta itsen ja toisen välillä. (Kalland 2001, 202–203.)

Sijaisperheisiin sijoitetuilla lapsilla on usein ongelmia kiintymyssuhteessa. Ympäristön turvattomuuden vuoksi sijoitettu lapsi on voinut joutua kohtaamaan traumaattisia kokemuksia jo vauva-ajoista lähtien. Turvallisen aikuisen puuttuessa lapsen on täytynyt luoda turva omasta itsestään, jolloin hän on joutunut olemaan jatkuvasti valppaana ja hallitsemaan kaikkea ympärillä tapahtuvaa. Lapsi on voinut luoda niin sitkeän selviytymisstrategian, että se estää vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen syntymisen häntä myöhemmin hoitavaan aikuiseen, esimerkiksi sijaisvanhempaan. (Tuovila 2008a, 38–39.) Tällaiset vuorovaikutusmallit voivat muodostua sijaisperheessä haasteellisiksi. Vuorovaikutusmallin muuttaminen positiivisempaan suuntaan saattaa kestää jopa vuosikausia, sillä lapsen voi olla vaikeaa päästää irti tutusta ja hyväksi havaitusta toimintamallista. (Sinkkonen 2001, 156.)

Sijoitettujen lasten vakavat ja varhaiset häiriöt kiintymyssuhteessa sekä jatkuvat traumaattiset kokemukset voivat pahimmillaan vaikuttaa heidän kehityksensä kaikkiin osa-alueisiin. Tällöin lapsella voi olla ongelmia niin tunne-elämässä kuin älyllisessä, sosiaalisessa ja fyysisessä kehityksessään. Tunne-elämän ongelmat näkyvät muun muassa lapsen kyvyttömyy-

nä tulla toimeen erilaisten tunteiden kanssa. Lapsen voi olla vaikeaa tunteistaa ja nimetä omia tunteitaan sekä käsitellä niitä rakentavasti. Älyllisen kehityksen alueella ongelmat näkyvät yleensä keskittymisessä. Tällöin lapsella voi olla vaikeuksia oppimisessa. Keskittyminen ja tarkkaavaisuus liittyvät myös kielelliseen kehitykseen. Kielellisen kehityksen perusta rakentuu lapsen ja häntä hoitavan aikuisen jaetun tarkkaavuuden hetkille, jolloin he havainnoivat yhdessä ympäristöä. Sosiaalisen kehityksen alueen ongelmat aiheuttavat haasteita ihmissuhteisiin, sillä lapsi ei kykene olemaan vastavuoroisessa suhteessa toisten ihmisten kanssa. Sijoitettujen lasten fyysiset ongelmat näkyvät kehon perustoiminnoissa, kuten syömisessä ja nukkumisessa. Heillä voi olla vaikeuksia rakon ja suolen hallinnassa sekä erilaisia iho-ongelmia ja kiputiloja ympäri kehoa. (Tuovila 2008a, 39–43.)

Ymmärrys kiintymyssuhdeteoriasta auttaa sijaisvanhempaa näkemään sijoitetun lapsen kehityksen pulmakohdat ja yhdistämään ne lapsen historiaan (Tuovila 2008a, 32). Ymmärtämällä sijoitetun lapsen tarpeen korvaaviin ja korjaaviin kokemuksiin, sijaisvanhemman on helpompi luoda arjessa tilanteita, joissa lapselle tarjotaan tällaisia kokemuksia.

3 LASTENSUOJELU

Suomalainen lastensuojelu on hyvinvointipainotteista. Se pyrkii edistämään lapsen hyvinvointia huomioimalla lapsen lisäksi myös muun perheen. (Pösö 2007, 72.) Suomessa lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun taataan lastensuojelulailla (417/2007 1§). Sitä määrittää YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (1989), jossa turvataan lapsen onnellinen lapsuus sekä häntä koskevien oikeuksien ja vapauksien toteutuminen.

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijais- ja jälkihuolto ovat osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Tämän lisäksi kunta järjestää ehkäisevää lastensuojelua lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja vanhemmuuden tukemiseksi. (LastSL 3 §, 3 a §.)

Vuonna 2011 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli yhteensä 17 409. Edelliseen vuoteen verrattuna määrä oli noussut 1,4 prosenttia. Vuoden 2011 lastensuojelun tilastoraportin mukaan kaikista sijoitetuista lapsista ja nuorista 34 prosenttia oli perhehoidossa. (Kuoppala & Säkkinen 2011, 6.)

Sijoitetut lapset tulevat perheisiin eri-ikäisinä ja ovat usein sijoitettuina perheisiin aikuisuuteensa saakka. (Ketola 2008, 20). Sijaisperheestä saatakin muodostua usein lapsen läheisin perhe. Sijaisvanhempien tehtävänä on tällöin tarjota lapselle mahdollisimman hyvä arki. Voidakseen ymmärtää sijaisvanhempien tekemää työtä tulee olla ymmärrys lastensuojelun sijaishuollosta ja perhehoidon perusteista. Näitä asioita käsitellään luvussa seuraavaksi.

3.1 Sijaishuolto

Sijaishuollossa lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksellä (LastSL 49 §). Lastensuojelulaki määrittelee perusteet lapsen huostaanotolle ja sijaishuollon järjestämiselle. Tällaisia perusteita ovat puutteet lapsen huolenpidossa sekä kasvuolosuhteet, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Toisena lain määrittämänä huostaanoton perusteena on se, että lapsi vaarantaa itse vakavasti terveyttään tai kehitystään päihteidenkäytöllä tai tekee muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon. Lisäksi syynä voi olla käyttäytyminen, joka on rinnastettavissa edellä mainittuihin perusteisiin. Huostaanoton ja sijaishuollon järjestäminen on kuitenkin mahdollista vain, jos lastensuojelun avohuollolliset toimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja sen lisäksi sijaishuolto katsotaan lapsen edun mukaiseksi. (LastSL 40 §.)

Päävastuu lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevista asioista on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Huostaanottoasiaa tulee kuitenkin aina valmistella parityönä yhdessä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun riittävästi perehtyneen työntekijän kanssa. Huostaanoton valmistelutyön tukena tulee olla oikeudellista ja muuta tarvittavaa moniammatillista asiantuntemusta. Kun lastensuojelua toteutetaan, on lapsen toivomus ja mielipide selvitettävä ja huomioitava lapsen iän sekä kehitystason mukaisesti. (LastSL 20§, 41 §.)

Huostaanotto on aina toistaiseksi voimassa oleva. Sijoituksen arvioitua kestoa määrittää se, mihin lapsen tarpeeseen sijaishuollolla pyritään vastaamaan. Perusteita huostaanotolle arvioidaan säännöllisesti. Lapsen sijaishuollon järjestäminen on mahdollista toteuttaa perhehoitona, laitoshuoltona tai muuna lapsen tarpeiden edellyttämänä tapana. Lastensuojelulaissa määritellään lapsen sijaishuoltopaikan valinnan perusteita. Sijaishuoltopaikan valinnassa on huomioitava huostaanoton perusteet ja lapsen tarpeet. Lapsen läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Mahdollisuuksien mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa on otettava huomioon myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. (LastSL 47 §, 50 §.)

3.2 Perhehoito

Sosiaalihuoltolain (710/1982) 3. luvun 25 §:n mukaan perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä. Sitä toteutetaan yksityiskodeissa perhehoitoa tarvitsevan henkilön kodin ulkopuolella. Lain mukaan perhehoidon tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. Hoidolla pyritään edistämään henkilön perusturvallisuutta ja sosiaalista kehitystä. Perhehoitoa voivat saada sellaiset henkilöt, joiden hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida tarkoituksenmukaisesti järjestää hänen omassa kodissaan. Perhehoitoa annetaan myös niissä tilanteissa, jolloin muut sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut eivät ole riittäviä, tai jos henkilön ei katsota olevan laitoshuollon tarpeessa.

Perhekodin muotoja ovat sijaiskodit sekä aluehallintoviraston luvan saaneet ammatilliset perhekodit (Saastamoinen 2010, 9). Perhehoitajalaissa (312/1992 1 §) määritellään, että perhehoitajaksi voi ryhtyä henkilö, joka koulutuksen, kokemuksen tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa. Perhehoitajaksi kutsutaan henkilöä, jonka on mahdollista antaa ylhäällä määriteltyä sosiaalihuoltolain mukaista perhehoitoa. Tämä edellyttää perhehoitajalta hoidosta vastaavan kunnan tai kuntayhtymän kanssa tehtyä toimeksiantosopimusta.

Sijaiskodeissa hoitoa antavat henkilöt, jotka ovat saaneet tehtävän suorittamista edellyttävän ennakkovalmennuksen eli PRIDE-valmennuksen (Pesa-puu ry 2010). Sijaiskodeissa voi olla samanaikaisesti enintään neljä sijoitettua lasta. Tähän luetaan mukaan myös perhehoitajan biologiset, alle kouluikäiset lapset. Mikäli perheeseen sijoitetaan sisarukset tai muita saman perheen jäseniä, voi sijaiskodissa asuvien lasten määrä ylittyä. (Saastamoinen 2010, 9.)

Ammatillisissa perhekodeissa asuvista ainakin toisella hoitoon ja kasvatustehtäviin osallistuvista henkilöistä tulee olla tehtävään soveltuva ammatillinen koulutus ja riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävistä (Perhehoitajalaki 1 §). Ammatilliset perhekodit ovat sijaishuoltomuodoltaan sijaiskodin ja laitoksen välimaastossa. Toisissa ammatillisissa perhekodeissa perhe asuu samassa taloudessa kuin sijoitetut lapset, kun taas toisissa sijoitettujen lasten hoitoon ja kasvatukseen käytetään ulkopuolista henkilökuntaa. (Saastamoinen 2010, 9–10.) Ammatillisissa perhekodeissa sijoitettujen lasten määrä on enintään seitsemän, mikäli perhekodissa lapsen hoidosta, kasvatuksesta tai muusta huolenpidosta vastaa vähintään kaksi hoitopaikassa asuvaa henkilöä. Ainakin toisella näistä henkilöistä on oltava tehtävään soveltuva ennakkovalmennus ja toisella ammatillinen koulutus sekä riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävistä. (ShL 26 a §.)

3.3 Sijoitetun lapsen biologisen vanhemman asema perhehoidossa

Lapsen siirtyminen sijaishuoltoon muuttaa biologisen vanhemman asemaa ja oikeuksia suhteessa lapseen. Lapsen huoltaja on ensisijaisesti hänen biologinen vanhempansa, mutta se voi olla myös henkilö, jolle lapsen huolto on uskottu. (Saastamoinen 2010, 140–141.) Sijoituksesta huolimatta biologinen vanhemmuus säilyy. Käsitteenä se ei kuitenkaan kuvaa vanhemmuuden moniulotteisuutta. Vanhemmuus on biologisuuden lisäksi sosiaalista ja psykologista. Psykologista vanhemmuutta kuvaa tunnesuhde, jolloin vanhemmuus voikin kuulua sekä biologiselle että sijaisvanhemmalle. Lapsen psykologinen vanhempi on se aikuinen, jonka lapsi kokee turvalliseksi. Heidän välillään on oltava hyväksyvä ja arvostava lapsi-aikuissuhde. (Kujala 2003, 46–47.)

Etävanhemmuus ja jaettu vanhemmuus ovat käsitteitä, joilla kuvataan paremmin sijoituksen myötä muuttunutta lapsen huoltajan vanhemmuutta. Etävanhemmaksi kutsutaan vanhempaa, joka ei asu samassa taloudessa lapsensa kanssa. Tässä opinnäytetyössä etävanhemmalla tarkoitetaan sijaishuollossa olevan lapsen biologisia vanhempia. Vanhemmuuden roolit toteutuvat myös etävanhemmuudessa, vaikkakaan eivät yhtä laajasti kuin

lapsensa kanssa yhdessä elävällä vanhemmalla. Onnistunut sijoitus edellyttää toimivaa yhteistyötä biologisten vanhempien ja sijaishemmiä välillä. Tätä yhteistyötä voidaan kuvata jaetun vanhemmuuden käsitteellä. Jaetulla vanhemmuudella tarkoitetaan sitä, että lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaa useampi henkilö. (Kujala 2003, 46.)

Lapsen kiireellisissä sijoituksissa ja huostaanotoissa lapsen huolto säilyy sijoituksen aikana hänen huoltajillaan, mutta suurin osa huoltajalle kuuluvista tehtävistä siirtyy lapsen sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Tällöin lapsen huoltaja menettää tosiasiallisen oikeutensa päättää lapsensa asioista. (Saastamoinen 2010, 141.) Lapsen sosiaalihuollosta vastaavalla viranomaisella on oikeus päättää huostaan otetun lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta. Tämän lisäksi viranomaisella voi vastata lapsen tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. (LastSL 45 §.) Lapsen huoltajalla on kuitenkin oikeus päättää esimerkiksi lapsen nimestä, uskonnosta ja kansalaisuudesta (Saastamoinen 2010, 145–146).

Lapsen huostaanotto ja sijoitus ovat aina kriisejä lapsen biologiselle vanhemmalle. Toimiva etävanhemmuus edellyttää huostaanoton aiheuttaman kriisin läpikäyntiä ja siitä selviämistä. Sijoitettujen lasten vanhempien elämässä on yleensä erilaisia haasteita jo ennen lapsen sijoitusta, mutta myös sen jälkeen. Etenkin lapsen sijoittamisen jälkeen biologisten vanhempien haasteina ovat huostaanottoon johtaneiden syiden käsitteleminen ja hyväksyminen. Mikäli vanhempi torjuu huostaanotosta aiheutuneet ajatukset ja tunteet, voi hän jumiutua kielteiseen tunnemyrskyyn. Tällaisissa tapauksissa biologinen vanhempi saattaa suhtautua sijoitukseen sitä vastustaan tai vetäytyen yhteydenpidosta ja yhteistyöstä. Tämä kuormittaa sijaisperheen ja viranomaisten lisäksi myös sijoitetun lapsen arkea. (Mantila, Mikkonen & Väinölä 2008, 21, 64–66.) Biologisen vanhemman tulisi nähdä sijaishemmiessä kasvaminen lapsen hyvinvoinnin kannalta parhaana vaihtoehtona. Hyväksymällä lapsen sijoituksen biologinen vanhempi antaa lapselleen luvan kiintyä sijaishemmiin. (Tuovila 2008a, 48.)

4 SIAISPERHE

Perhe on yhteiskunnan keskeinen instituutio. Perheen yksilöiden keskinäiset suhteet erottavat perheen muista yhteiskunnallisista ryhmistä ja yhteisöistä. Perhesuhteita määrittelevät taloudelliset, moraaliset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Tämän lisäksi perhesuhteita voidaan määritellä niin biologisten ja emotionaalisten kuin sosiaalisten suhteidenkin kautta. Perhesuhteista osa on elinikäisiä, ja monia niistä eletään samanaikaisesti esimerkiksi äitinä, isoäitinä ja siskona. Keskeistä perheen synnyssä ovat erilaiset perhesuhteet ja -suhteet. Ne muodostuvat vapaaehtoisista valinnoista, mutta lakien ja erilaisten normien kautta niihin vaikuttavat myös yhteiskunta ja uskonto. (Rönkkö & Rytönen 2010, 10.)

Perheeseen voidaan yhdistää viisi osatekijää, joita ovat asumisen ja parisuhteen lisäksi sukupolvien väliset suhteet, sukulaisverkosto sekä talous (Ojanen ym. 2011, 23). Perhettä ei Beck-Gernsheimin (2002) mukaan ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti (Pirskanen 2011, 4). Tilastokeskuk-

sen (n.d.) virallisen määritelmän mukaan perheen muodostavat samassa taloudessa asuvat avio- tai avoliitossa olevat sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa. Perheen muodostavat myös samassa taloudessa lapsensa kanssa elävä vanhempi sekä lapsettomat avio- tai avoliitossa asuvat ja parisuhteensa rekisteröineet henkilöt. Perheiden monimuotoisuuden vuoksi tällaiset määritelmät eivät kuitenkaan kuvaa todellisuutta (Pirskanen 2011, 3).

Sijaisperheissä perhe-elämän todellinen monimuotoisuus korostuu erityisellä tavalla. Perhesuhteet ovat monitasoisia ja näin ollen verrattavissa uusperheisiin. Sijaisperheiden elämässä vanhemmuuden psykologisuus, juridisuus, biologisuus ja sosiaalisuus eivät jakaudu samalla tavalla kuin biologisessa vanhemmuudessa. Sen sijaan ne jakautuvat useampaan suhteeseen ja osittain jopa eri toimijoille. Sijaisvanhemman tehtävänä on yhdessä lapsen asioista vastaavien viranomaisten ja lapsen biologisten vanhempien kanssa huolehtia vanhemmuuden osa-alueiden toteutumisesta. (Pösö 2003, 156.) Sijaisperheiden perustana voi usein olla ydinperhe, vaikkakin muiden perheiden tavoin myös sijaisperheet ovat keskenään hyvin erilaisia (Pirskanen 2011, 5).

Sijoitetun lapsen mukana sijaisperheen elämään tulevat aina myös lapsen biologinen perhe ja suku sekä monet viranomaiset. Sijaisperheen tuleekin olla valmis luopumaan perheensä yksityisyydestä ja joustamaan perhettä aikaisemmin määritellyistä rajoista. (Pirskanen 2011, 47.) Ahdon ja Mikolan (1999, 20) mukaan uuden lapsen tulo perheeseen on aina koko perhettä koskettava asia, sillä perheenjäsenten on etsittävä uudelleen oma paikkansa perheen muuttuneessa rakenteessa.

Sijaissisaruuuteen liitetään syviä tunteita ja toisesta välittämistä. Sijaisperheen biologiselle lapselle uuden lapsen tulo perheeseen ei ole aina helppoa. Sijaissisaruuuteen liittyy etenkin alkuvaiheessa mustasukkaisuutta ja kilpailua. Perheen biologinen lapsi saattaa kokea menettävänsä osan vanhempiensa huomiosta, kun taas sijoitettu lapsi aistii sijaisvanhemman ja tämän biologisen lapsen välisen tunnesiteen. Vanhempien on pystyttävä luomaan tasapuolinen suhde perheen jokaiseen lapseen. Sijaissisarusten väliset konfliktit näyttäytyvät samalla tavoin kuin tavallisessa sisaruudessa. Sijaissisaruus opettaa sijoitettua lasta tunnistamaan ja ilmaisemaan omia tarpeitaan ja tunteitaan. (Väliavaara 2012, 10–11.)

4.1 Sijaisvanhemmuus

Sijaisvanhemmat ovat toimeksiantosopimuksen solmineita perhehoitajia. Tässä opinnäytetyössä perhehoitajasta käytetään pääsääntöisesti sijaisvanhemman nimikettä. Työssä tutkitaan arkista vanhemmuutta sijoitetun lapsen sopeutumisen tukena, minkä vuoksi työssä käytettävät käsitteetkin on valittu mahdollisimman käytännönläheisiksi.

Sijaisvanhempien tehtävänä on tarjota lapselle normaalia vanhemmuutta, mutta samalla myös vastata lapsen erityistarpeisiin. Sijaisvanhemmuus onkin eräänlainen kasvuprosessi, johon kuuluu selkeän roolin omaksuminen suhteessa sosiaalityöhön, lastensuojelulakiin ja lapsen biologisiin van-

hempiin. (Mantila ym. 2008, 20.) Sijaisvanhemmuus pitää sisällään viisi vanhemmuuteen keskeisesti liittyvää osa-aluetta, jotka ovat huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja sekä rajojen asettaja (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013).

Huoltajan rooli on pienelle lapselle erityisen tärkeä. Tähän rooliin sisältyy arjen ohella säännöllisen perhe-elämän sekä rutiinien ylläpitäminen ja muodostaminen. Rakkauden antajana vanhempi luo lapselle itsetunnon ja luottamuksen pohjaa. Elämänopettajan rooliin kuuluu muun muassa sosiaalisten taitojen, arvojen ja tapojen sekä arkielämän taitojen opettaminen ja välittäminen. Rajojen asettajan osa-alueessa korostuu turvallisuudentunteen luominen, joka tavoitetaan esimerkiksi sääntöjä ja sopimuksia asettamalla, vuorokausirytmistä huolehtimalla sekä takaamalla lapsen fyysinen koskemattomuus. Ihmissuhdeosaajana vanhempi puolestaan toimii keskustellen, kuunnellen ja kannustaen. Samalla hän myös vaalii perheen ja lapsen ihmissuhteita. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 24–28.) Sijaisvanhemmuuden haasteena on usein se, että vanhemman on toteutettava näitä rooleja samanaikaisesti lapsen aikaisempien, jopa kaottisten elämäkokemusten vuoksi (Mantila ym. 2008, 20).

4.2 Hyvät käytännöt sijaisvanhempien työssä

Suomessa sosiaali- ja terveysalan hyvällä käytännöllä tarkoitetaan työn kehittämisen välinettä. Se on toimintatapa, jonka avulla työssä voidaan tuottaa positiivisia tuloksia. Tässä opinnäytetyössä hyvillä käytännöillä tarkoitetaan sijaisperheiden arjessa muodostuneita hyväksi havaittuja toimintatapoja, joilla voidaan edistää sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen. Sijaisvanhemmilla on tärkeä rooli lapsen sopeutumisessa, joten sijaisvanhemmuus voidaankin nähdä kasvatustyönä, jota ohjaa tietynlainen ammatillisuus. (Korhonen 2010, 2–3.)

Hyviä käytäntöjä keräämällä ja jakamalla sijaisvanhempien työstä voidaan tehdä näkyvämpää. Tiedon kerääminen on sijaisvanhempien työn kannalta tärkeää, sillä sen avulla heidän työtään on mahdollista kehittää. Samalla sijaisvanhempien on mahdollista toimia esimerkkinä muille sijaisperheille. Hyvien käytäntöjen muodostaminen tuo esiin sijaisperheissä kokemuksen myötä kertynyttä hiljaista tietoa sijoitetun lapsen sopeutumiseen liittyen. Tällaisesta tiedosta voi olla apua erityisesti uusille sijaisperheille heidän arjessaan. (Korhonen 2010, 4–7.)

4.3 Lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen

Perhe on lapsen ensimmäinen ja tärkein yhteisö. Vanhempia ja perhettä koskevat tapahtumat vaikuttavat aina myös lapseen ja hänen elämäänsä, sillä lapsuus on sidoksissa perheeseen. (Ojanen ym. 2011, 22.) Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen voi olla vaikeaa hahmottaa perhettään ja etenkin omaa paikkaansa biologisen perheen ja sijaisperheen välillä. Tässä osiossa käsitellään teorian valossa niitä tekijöitä, jotka tukevat lapsen sopeutumista sijaisperheeseen.

Mantilan ym. (2008, 42) mukaan sijoitetun lapsen sopeutumista voidaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi. Sijoituksen alussa lapsi tutustuu uuteen perheeseensä. Alkuvaiheessa lapsi pelkää hylätyksi tulemista, minkä vuoksi hän pyrkiikin miellyttämään sijaisvanhempiaan tuomalla esille omia positiivisia piirteitään. Tällä tavoin lapsi varmistaa sen, että hänen perustarpeisiinsa vastataan. Vaihetta voidaan kutsua myös kuherruskuukaudeksi.

Turvallisuudentunteen kasvaessa lapsi alkaa hakeutua tilanteisiin, joissa hänen on mahdollista kokea läheisyyttä ja hyväksyntää. Läheisyyden ja huolenpidon toistuessa lapsi saattaa kuitenkin torjua sijaisvanhemmalta saamiaan hellyydenosoituksia. Tällaisella käyttäytymisellä lapsi pyrkii luojittamaan turvallisuudentunnettaan. Mikäli lapsi on varhaislapsuudessaan onnistunut kiintymään sijaisperheeseensä, voi sopeutumisen keskivaihe olla seesteistä ja suhteellisen tavanomaista lapsuusaikaa. Tämän vaiheen aikana lapsi alkaa ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti pohdiskella sijoituksen syitä ja erilaisuuttaan suhteessa muihin ympärillä oleviin lapsiin. Osalle sijoitetuista lapsista vaihe on hankala, sillä varhaislapsuudessa koetut traumat voivat esiintyä muun muassa erilaisina pelkoina ja ahdistuksena sekä itsehallinnan ja keskittymiskyvyn puutteena. (Mantila ym. 2008, 43–44.)

Sopeutumisen prosessissa viimeinen vaihe liittyy sijoitetun, jo nuoruusikään ehtineen lapsen itsenäistymiseen ja identiteetin muodostamiseen. Sijoitettu lapsi pohtii biologisia juuriaan ja sijaisvanhemmilta saatuja ominaisuuksia muodostaessaan omaa identiteettiään. Tämän vaiheen aikana lapsi käsittelee uudelleen suhdettaan sijaisperheeseen ja koettelee sijaisvanhempiansa välittämistä nuorelle tyypillisin kapinoinnin keinoin. (Mantila ym. 2008, 45.)

4.3.1 Arjen rutiinit

Arki on ajallisesti ja tilanteittain etenevä prosessi, jota kuvaavat tavanomaisuus ja tuttuus. Arki koostuu päivittäin toistuvista tapahtumista, jotka luovat ennustettavuutta. Ilman poikkeuksia arki saattaa kuitenkin tuntua tylsältä ja rutiiniomaiselta. (Törrönen 2012, 10.)

Sijoitettu lapsi tulee sijaisperheeseen usein hyvin epävakasta olosuhteista. Takana voi olla useita sijoituksia, asuinpaikkoja sekä katkonaisia ihmissuhteita. (Mantila ym. 2008, 42.) Biologisessa perheessä eläessään lapsi on voinut joutua ottamaan aikuisen roolin, jolloin hän on ollut vastuussa perheen arjesta ja jopa omista vanhemmistaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että sijaisperheeseen tultuaan lapsi saa itselleen kuuluvaa aikuisen hoivaa ja huolenpitoa. (Tuovila 2008a, 54.) Erilaisten arjen rutiinien avulla sijoitettua lasta opetetaan hyväksymään hoivaa ja tulemaan riippuvaiseksi hantä hoitavasta aikuisesta (Tuovila, seminaari 5. – 6.5.2011).

Turvallisuudentunne on yksi lapsen tärkeimmistä perustarpeista (Mattila 2004a, 21). Perheeseen sijoitetun lapsen turvallisuudentunteen luominen alkaa pysyvän arjen turvaamisesta. Turvallisuutta luodaan toistuvilla rutiineilla, jotka luovat arjen ennustettavuutta. Kun pysyvä arki koetaan turvaliseksi, voidaan myös sitä ylläpitävä aikuinen, eli sijaisvanhempi, kokea

turvalliseksi. (Tuovila 2008a, 54.) Turvallisuudentunteeseen liittyy myös se, että lapsi kokee olevansa tasa-arvoisessa asemassa sijaisperheessä. Sijoitettu lapsi tarvitsee arjessaan aikuisen läsnäoloa ja huolenpitoa sekä yhdessäoloa koko perheen voimin, aivan kuten sijaisperheen muutkin jäsenet. (Mattila 2004b, 16.)

Tärkeimpiä lapsen arjen rytmittäjiä ovat ruokailu- ja nukkumaanmenoajat. Ruokailuun liittyy kokemuksia ja tunteita lapsen varhaisesta vuorovaikutuksesta sekä perustarpeisiin vastaamisesta. (Tuovila 2008a, 54.) Lapsen aikaisemmat kokemukset ruokailusta ja häntä ruokkineesta henkilöstä ovat saattaneet olla ristiriitaisia, minkä vuoksi lapsen turvallisuudentunne on voinut vahingoittua. Sijaisperheessä ruokailuun liittyvät tilanteet ovat erityisen tärkeitä, sillä niissä voidaan luoda lapselle uudenlainen suhde sekä ruokaan että niihin henkilöihin, jotka sitä hänelle tarjoavat. (Tuovila, seminaari 5. – 6.5.2011.)

Ruokailun ohella nukkumaanmenoa edeltävät iltarutiinit ovat tärkeitä lapselle. Nukkumaanmeno voi ahdistaa lasta ja aiheuttaa erilaisia pelkotiloja. Lapsen arki on aikaisemmin voinut vaatia lapselta jatkuvaa valppaana olemista ja tilanteiden kontrollointia. Nukahtaessaan lapsi ei pysty hallitsemaan ympäristöään. Pelko hallitsemattomuuden tunteesta aiheuttaa sen, että lapsi ei uskalla nukahtaa. (Tuovila, seminaari 5. – 6.5.2011.)

Ruokailuun ja nukkumiseen liittyvät rutiinit ovat arjen ulkoiseen järjestykseen oleellisesti liittyviä tekijöitä. Sijoitetulla lapsella on ensin oltava luottamus siitä, että hänen fyysisistä tarpeistaan huolehditaan. Tämän jälkeen hän voi muodostaa tunnesuhteen häntä hoitavaan aikuiseen. Sen myötä lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välille syntyy riippuvuussuhde eli kiintymyssuhde. Tällaisen suhteen muodostuminen on edellytys sille, että lapsi voi aikuisen avulla käsitellä sisäisiä vaurioitaan. Luotettavan ja turvallisen ympäristön sekä häntä kannattelevan aikuisen avulla lapsen on mahdollista eheytyä. (Tuovila, seminaari 5. – 6.5.2011.)

4.3.2 Sijoitetun lapsen tukeminen tunteiden käsittelyssä

Lapsen arvostavalla kohtaamisella pyritään vahvistamaan hänen kokemusta omasta arvokkuudestaan. Arjessa toistuvat huolenpidon kokemukset ja aikuisen läsnäolo edistävät lapsen luottamusta siitä, että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on. Lapselle on osoitettava, että eletystä elämästä ja siihen liittyvistä voimakkaistakin tunnereaktioista huolimatta hänestä välitetään ja häntä rakastetaan. Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta sanoittamaan omia tunteitaan. (Mattila 2011, 69–70.)

Sijoitetun lapsen biologisessa perheessä tunteiden ja vaikeiden asioiden käsittely on voinut olla puutteellista tai jopa olematonta, sillä lapsen vanhempi itse ei ole siihen välttämättä kyennyt. Näin ollen sijaisperheessä aikuisen onkin tärkeää käydä läpi omia tunteitaan sekä puhua niistä avoimesti. Sijoitetuille lapsille omien tunteiden tunnistaminen ja niiden sanoittaminen voi olla täysin vierasta. Sijaisperheessä tunteiden läpikäyminen tapahtuu arkisissa tilanteissa, jolloin se voidaan nähdä eräänlaisena arjen terapiana. (Tuovila 2008a, 55–56.)

Lapselle sijoitus uuteen perheeseen on aina erokokemus ja suuri menetys. Sijoitetun lapsen kokema menetys aiheuttaa hänessä tunteita, jotka voivat näkyä muun muassa vihana, suruna ja masennuksena. Tällaisten tunteiden voimakas ilmaisu negatiivisella tavalla voi olla vahingollista muille perheenjäsenille tai lapselle itselleen. Sijaisvanhempien tehtävänä on suojella ja hoivata lasta sekä huomioida hänen tarpeensa ja vastata niihin. Voidakseen toteuttaa näitä sijaisvanhemmalle kuuluvia tehtäviä, on sijaisvanhemman ymmärrettävä lapsen kokema menetys hänen tunteidensa ja käyttäytymisensä taustalla. Lasta tukemalla ja oikeanlaista tietoa tarjoamalla häntä autetaan näkemään sijoitukseen johtaneet tapahtumat todenmukaisesti. Surutyön ja tunteiden ilmaisun tukemisen ohella lasta autetaan hyväksymään koettu menetys ja ero biologisesta perheestä sekä sopeutumaan sijaisperheeseen. Vähitellen lapsi voi muodostaa uudenlaisen, turvallisen kiintymyssuhteen sekä sijaisvanhempaan että biologiseen vanhempansa. (Pesäpuu ry n.d., 5, 12.)

4.3.3 Vanhempien välinen yhteistyö

Perhesijoituksen myötä lapsen elämässä olevien läheisten aikuisten määrä kasvaa. Lapsen voikin olla hankalaa hahmottaa omaa paikkaansa sijaisperheen ja biologisen perheen jäsenenä. Vanhempien välisellä yhteistyöllä voidaan auttaa lasta hahmottamaan perhesuhteita ja omia taustojaan. Toimiva yhteistyö edistää lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä.

Hyvässä vanhemmuudessa korostuvat vastuullisuus ja turvallisuus. Lapselle tulee mahdollistaa läheisten ihmissuhteiden jatkuvuus. Sijoituksen aikana lapsella on lain takaama oikeus yhteydenpitoon läheisten henkilöiden, kuten biologisten vanhempien sekä muiden perheenjäsenten ja sukulaisten kanssa. Joskus yhteydenpitoa joudutaan kuitenkin rajoittamaan. Yhteydenpitoa on mahdollista rajoittaa, jos se vaarantaa lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen tai vanhempien ja muun perheen turvallisuuden. 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus vastustaa yhteydenpitoa. Myös alle 12-vuotiaan lapsen tahto otetaan huomioon, mikäli hänen katsotaan olevan kykeneväinen ilmaisemaan tahtonsa yhteydenpidon rajoittamisesta. (Mäkinen 2010, 120–121.)

Sijaisvanhempien ja lapsen biologisten vanhempien välisellä yhteistyöllä voidaan edistää sijoitetun lapsen ja hänen biologisen perheensä välisten suhteiden pysyvyyttä. Toimiva yhteistyö edellyttää molemminpuolista hyväksyntää. Ahdon ja Mikkolan (1999, 22–23) mukaan lapsen biologisten vanhempien on kyettävä luottamaan siihen, että sijaisvanhemmat toimivat sijoitetun lapsen hyväksi. Lapsen sijaisvanhempiin kiintyminen ei tarkoita sitä, ettei lapsi välittäisi biologisista vanhemmistaan. Sijaisvanhempien on puolestaan hyväksyttävä sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat hänen vanhempinaan heidän teoistaan huolimatta.

Yhteydenpito biologiseen perheeseen auttaa lasta säilyttämään todenmukaisen käsityksen omista vanhemmistaan, jolloin hänellä ei ole tarvetta luoda heistä kuvitelmaa. Yhteydenpidon ja tapaamisten myötä lapsen ei tarvitse jatkuvasti huolehtia vanhempiensa ja biologisessa perheessä mahdollisesti asuvien sisarustensa hyvinvoinnista. Toimivalla vanhempien välisellä yhteistyöllä lapselle luodaan tunne siitä, että hän ansaitsee hyvän elämän sijaisperheessä. (Ahto & Mikkola 1999, 22–23.)

5 PERHEHOITOYKSIKKÖ KANERVA

Tämän opinnäytetyön yhteistyökumppanina toiminut Perhehoitoyksikkö Kanerva tuottaa maakunnallisia lastensuojelun perhehoidon palveluita avo- ja sijaishuoltoon Kanta-Hämeen alueella. Toiminnassa ovat mukana Forssan, Hattulan, Hausjärven, Humppilan, Hämeenlinnan, Janakkalan, Jokioisten, Lopen, Riihimäen, Tammelan ja Ypäjän kunnat. Perhehoitoyksikkö Kanervan toiminta muodostuu perhehoitajien rekrytoinnista ja valmennuksesta, lapsen sijoittamisesta sijais-, tuki- ja kriisiperheisiin sekä perhehoitajille tarjottavasta tuesta. Tarvittaessa valmennusta järjestetään myös sukulaissijaisvanhemmille. (Perhehoitoyksikkö Kanerva 2012a.)

Perhehoitoyksikkö Kanerva etsii yhdessä hakemuksen lähettäneen kunnan kanssa lapsen tarpeita vastaavan, hänelle sopivan sijais-, tuki- tai kriisiperheen. Perhehoitoyksikkö Kanerva on mukana lapsen sijoitusprosessissa muun muassa antamalla perheille tarpeelliset tiedot lapsesta ja hänen tilanteestaan. Tämän lisäksi Perhehoitoyksikkö Kanerva järjestää tapaamisia sijaisperheen, lapsen vanhempien ja työntekijöiden välille sekä osallistuu asiakassuunnitelmaneuvoitteluihin ja tekee kotikäyntejä. Perhehoitoyksikkö Kanerva tarjoaa perheille intensiivistä tukea noin vuoden ajan sijoituksen alkamisesta. (Perhehoitoyksikkö Kanerva 2012b.)

Perhehoitoyksikkö Kanervan toiminnassa painotetaan lapsen etua. Sijoitus pyritään järjestämään lapsen, perheen, perhehoitajan sekä sosiaalityöntekijän kannalta sujuvasti, jotta lapsen hyvä hoiva ja huolenpito toteutuisivat. Perhehoitoyksikkö Kanervassa arvostetaan perhehoitajien tekemää työtä. Sitä pyritään tukemaan yhteistyössä sijoittavan kunnan kanssa. (Perhehoitoyksikkö Kanerva 2012c.) Perhehoitoyksikkö Kanerva järjestääkin toiminnassa mukana oleville perheille täydennyskoulutusta ja työnohjausta (Perhehoitoyksikkö Kanerva 2012a).

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää sijaisperheissä muodostuneita hyviä käytäntöjä, joiden avulla sijaisperhe tukee varhaiskasvatuksikäisen sijoitetun lapsen sopeutumista perheeseen. Tutkimuksessa pyrittiin huomioimaan myös sijoitetun lapsen biologisten vanhempien merkitys sopeutumisen tukena. Tutkimustehtävää tukeviksi kysymyksiksi muotoutuivat:

- Miten sijaisvanhemmat edistävät sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen?
- Mikä on biologisten vanhempien merkitys sijoitetun lapsen sopeutumisessa sijaisperheeseen?

Tutkimuskysymykset olivat aineistonkeruumenetelminä käytettyjen yksilö- ja ryhmähaastatteluiden pohjana. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, josta kerrotaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Tutkimuksen tavoitteena oli muodostaa lapsen sopeutumiseen liittyviä hyviä käytäntöjä, joista voisi olla apua myös uusille sijaisperheille heidän arjessaan.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia sijaisvanhempien kokemuksen myötä muodostuneita sijaisperheiden hyviä käytäntöjä. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen avulla voidaan kuvata sijaisvanhempien kokemuksia heidän elämästään. Laadullisessa tutkimuksessa kohderyhmä valitaan tarkoituksenmukaisesti. Aineiston hankinnassa käytetään menetelmiä, joiden avulla voidaan tuoda esille henkilön näkemys tutkittavasta aiheesta. Laadullisen tutkimuksen tuloksia ei näin ollen voi yleistää, sillä kokemukset ja sen myötä saadut tulokset ovat aina ainutlaatuisia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 152, 155.)

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Perhehoitoyksikkö Kanervan kanssa. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiksi valittiin yksilö- ja ryhmähaastattelut. Haastattelun etuna on se, että tutkija on suorassa vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Haastattelun aikana tutkija voi vaikuttaa tarvittaessa sen kulkuun. Suora vuorovaikutus haastateltavaan mahdollistaa sen, että keskustelussa voidaan oikaista väärinkäsityksiä ja esittää syventäviä kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71, 73.)

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysissä korostetaan aineiston arviointavuutta ja toistettavuutta. Raportointi toteutetaan niin, että lukijan on mahdollista seurata tutkimuksen kulkua ja tutkijan päättelyä. Lukijalle annetaan mahdollisuus olla samaa tai eri mieltä tutkijan kanssa. Yksityiskohteisella raportoinnilla pyritään siihen, että tutkimus on toistettavissa. (Mäkelä 1992, 53.)

Tutkimuksen tavoitteena oli saada tutkittavilta kattavia tuloksia, jotta tutkittavien arjesta voitaisiin muodostaa mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva. Tuloksia vertailemalla voidaan löytää eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia, joiden kautta on mahdollista muodostaa johtopäätöksiä. Mäkelän (1992, 45) mukaan eroavaisuuksien etsinnän myötä voidaan löytää rikkaammin jäsentynyttä yhteneväisyyttä.

Aineiston luottamuksellisen luonteen vuoksi tutkimuksen tekijöitä koskee salassapitovelvollisuus. Haastatteluissa saatujen tietojen suojaamiseksi tämän opinnäytetyön aineistoa on säilytetty vain niin kauan kuin se on ollut tutkimuksen kannalta tarpeellista. (Kuula 2006, 91, 108.)

7.1 Aineiston kerääminen

Aineistonkeruu toteutettiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäinen vaihe koostui yksilöhaastatteluista, joihin osallistui viisi Perhehoitoyksikkö Kanervan asiakkaana olevaa sijaisperhettä. Toisessa vaiheessa aineistoa kerättiin ryhmähaastatteluna Learning Café -menetelmää soveltaen. Se on keskustelevala työskentelytapa, joka toteutetaan pienissä pöytäryhmissä. Menetelmän keskeisenä ajatuksena on uuden tiedon tuottaminen sekä yhteisen näkemyksen rakentaminen omia kokemuksia jakaen. (Kullaslahti 2009.)

Aineistonkeruuvaiheessa toteutettujen yksilöhaastatteluiden kysymykset laadittiin tutkimuskysymysten pohjalta keskustelua ohjaavaksi haastattelurungoksi (Liite 1). Kysymykset liittyivät sijoitetun lapsen arkeen ja läheisiin ihmissuhteisiin, sillä niiden nähtiin olevan olennainen osa lapsen sopeutumista. Haastattelukysymykset laadittiin niin, että niiden avulla saadut tulokset vastaisivat tutkimuskysymyksiin mahdollisimman kattavasti. Ennen haastatteluiden toteuttamista haastattelurunko hyväksytettiin Perhehoitoyksikkö Kanervan työntekijöillä.

Tutkimukseen osallistuneet sijaisperheet hankittiin Perhehoitoyksikkö Kanervan avustuksella. Perhehoitoyksikkö Kanerva järjesti kevään 2013 aikana perheleirin asiakkainaan oleville sijaisperheille. Perheleirin kutsukirjeen yhteydessä sijaisperheille lähetettiin esitietoa (Liite 2) opinnäytetyöstä ja tutkimuksen aineistonkeruusta. Esitiedossa kerrottiin tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset sekä annettiin tarkempaa tietoa haastattelun toteutuksesta, kuten haastatteluiden nauhoittamisesta ja haastattelijoiden lukumäärästä. Henkilökohtaista aihetta käsittelevässä tutkimuksessa perheille tarjottiin riittävän esitiedon avulla mahdollisuus päättää omasta osallistumisestaan tutkimukseen (Kuula 2006, 105).

Aiheesta kiinnostuneista sijaisperheistä viisi ensimmäisenä Perhehoitoyksikkö Kanervalle ilmoittautunutta perhettä valittiin mukaan tutkimukseen. Jokaisella tutkimukseen osallistuvalla sijaisvanhemmalla oli sijoitettujen lasten lisäksi joko biologisia lapsia tai adoptiolapsia. Sijoitetut lapset olivat olleet perheessä joko useamman vuoden tai vasta muutaman kuukauden.

Yksilöhaastattelut toteutettiin yhtä lukuun ottamatta yhden viikon aikana maaliskuussa 2013. Ennen haastatteluviikkoa sijaisperheisiin oltiin oltu yhteydessä puhelimitse tai sähköpostitse. Tällöin perheiden kanssa sovittiin haastattelun ajankohdasta ja paikasta. Haastatteluviikolle saatiin sovittua neljä sijaisperheiden kotona toteutettavaa haastattelua. Viides haastattelu toteutettiin huhtikuun lopussa järjestetyllä perheleirillä.

Haastattelut olivat kestoltaan noin tunnin mittaisia. Jokainen haastattelu nauhoitettiin ja myöhemmin ne litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi sana sanalta. Tällä tavoin tutkimusaineisto pyrittiin pitämään luotettavana. Litteroiduista haastatteluista poistettiin kaikki haastateltujen perheiden tunnistettavuutta helpottavat tekijät.

Yksilöhaastatteluista saadun aineiston pohjalta suunniteltiin ryhmähaastattelun runko (Liite 3). Alkuperäisenä suunnitelmana oli syventää yksilöhaastatteluista nousseita teemoja. Ensimmäisen aineistonkeruuvaiheen jälkeen aineisto osoittautui kuitenkin liian suppeaksi. Perheleirillä toteutetun ryhmähaastattelun avulla pyrittiinkin lopulta hankkimaan kokonaisuudessaan kattavampaa tietoa tutkittavasta aiheesta tutkimuskysymyksiä hyödyntäen.

Ryhmähaastatteluun osallistui yhdeksän sijaisvanhempaa eri perheistä. Heidät jaettiin kahteen pöytäryhmään, joissa käyty keskustelut tallennettiin nauhoittamalla. Tämän lisäksi pöydissä oli käytössä isot paperit, joihin sijaisvanhemmat kirjoittivat ajatuksiaan pöydissä keskustelluista aiheista. Pöytien aiheina olivat sijaisvanhemmat ja -perhe sekä lapsen biologiset vanhemmat ja suku. Ryhmä keskusteli pöydässä käsiteltävästä aiheesta noin 35 minuuttia, minkä jälkeen aihetta vaihdettiin siirtymällä toiseen pöytään. Ryhmähaastattelusta saatu aineisto muodostui nauhoitetuista keskusteluista sekä papereille kirjoitetuista sijaisvanhempien ajatuksista.

7.2 Aineiston analysointi

Aineiston analysoiminen (Liite 4) aloitettiin litteroidun materiaalin teemoittelulla eli pelkistämällä, jolloin aineistosta etsittiin tutkimukselle olennaiset asiat (Moilanen & Räihä 2001, 53). Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli niiden sijaisperheissä muodostuneiden hyvien käytäntöjen selvittäminen, joiden avulla tuetaan varhaiskasvatuksikäisen sijoitetun lapsen sopeutumista perheeseen. Teemoitteluvaiheessa tutkimustehtävää käytettiin aineiston analysoinnin pääteemana. Tutkimusaineistosta rajattiin pois sellainen materiaali, joka ei vastannut tutkimustehtävää. Aineistosta etsittiin tutkimuskysymyksiin vastaavia sijoitetun lapsen sopeutumiseen liittyviä tekijöitä, joista muodostettiin aineiston analyysin alateemat. Tutkimuskysymyksissä tarkasteltiin sitä, kuinka sijaisvanhemmat edistävät sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen, ja mikä on biologisen vanhemman merkitys sopeutumisessa.

Tutkimuskysymysten avulla muodostettiin analysoinnin yläteemat. Tämän lisäksi aineistosta nousi esiin asioita, joita ei voitu sijoittaa kummankaan kysymyksen alle. Sijoittamattomista tekijöistä muodostettiin kolmas yläteema. Analysointivaiheessa yläteemat muotoutuivat pikkuhiljaa. Tutkijan

tulisikin varata tarpeeksi aikaa teemoittelulle, jotta omilta tulkinnoilta vältyttäisiin. Analysoitavaan aineistoon on hyvä palata useampaan otteeseen myös tuloksia ja johtopäätöksiä muodostettaessa, jotta saadaan selville se, mitä haastatteluissa on todella sanottu. (Laine 2001, 38.) Yläteemat ovat lopullisessa muodossaan seuraavassa, tutkimustuloksia käsittelevässä luvussa.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksen aihetta lähestyttiin haastatteleamalla sijaisvanhempia kahdesta eri näkökulmasta. Tutkimuksessa haluttiin selvittää sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien merkitystä perheeseen sijoitetun lapsen sopeutumisessa. Haastatteluiden keskustelemaan luonteen vuoksi saatu tutkimusaineisto koostui suurimmaksi osaksi sijaisvanhempien kertomista arjen kuvauksista.

Arjen kuvaaminen osoittautui sijaisvanhemmille luontevammaksi tavaksi lähestyä tutkimuksen aihetta kuin suora hyvien käytäntöjen nimeäminen. Arjen kuvauksista oli kuitenkin selkeästi huomattavissa sijoitetun lapsen sopeutumista tukevia tekijöitä. Nämä hyvät käytännöt, eli sopeutumista tukevat tekijät jaoteltiin kolmeen osioon. Nämä osiot muodostivat samalla aineiston analysoinnin yläteemat. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan sijoitetun lapsen sopeutumista tukevaa vanhemmuutta. Toisessa osiossa kerrotaan suvun merkityksestä lapsen sopeutumisen tukena. Viimeisessä osiossa esitellään muita lapsen sopeutumista tukevia tekijöitä.

8.1 Lapsen sopeutumista tukeva vanhemmuus

Tuloksissa korostui sijaisvanhempien merkitys sijoitetun lapsen sopeutumisessa sekä heidän halunsa toimia sijaisvanhempina. Sijaisvanhemmat pitivät sijoitetun lapsen tulon valmistautumista tärkeänä. Etenkin sijoituksen alkuvaiheessa perheen vakaa elämäntilanne nähtiin sopeutumista tukevana tekijänä. Perheen vakaa taloudellinen tilanne mahdollisti sen, että ainakin toinen sijaisvanhemmista oli voinut jäädä lapsen kanssa kotiin. Sijoitetun lapsen tulon valmistaututtiin esimerkiksi sijaamalla vuode valmiiksi jo ennen lapsen saapumista tai vastaavasti myöhemmin yhdessä lapsen kanssa. Tällä tavoin sijaisvanhemmat osoittivat lapselle sen, että häntä odotettiin perheeseen. Osa sijaisvanhemmista kertoi tunteneensa sijoitetun lapsen jo ennen perheeseen sijoitusta. Sijoitetut lapset olivat tulleet tutuiksi kriisisijoitusten ja tukiperhetoiminnan kautta.

Kyl mä oon niinku ehdottomasti sitä mieltä, että jommankumman vanhemman täytyy jäädä kotiin, jos tota tulee pieni tommonen, joka on alle kouluikänen sijoitettu. Et kyllähän siinä se kiintymyssuhde sitten luodaan, kun tehään yhdessä ja on koko ajan se, joka huolehtii – –.

Se et se lapsi jotenki vaistoo sen, et siellä on odotettu ja et se on niinku tervetullut ja tässä on sun jutut ja tässä on mun paikka pöydässä ja tässä on sun muki ja lautanen.

– – et sitä historiaa meillä on niin paljon jo yhteistä. Ja on ollu reissuissa mukana, vaikka oli vaan tukilapsena niin, niin tosi paljon on kulkenu meidän kans ja ollu tietysti semmosia pitkiä pätkii välillä kriisisijotuksena, niinkun et varmaan kolme neljä kertaa semmosii kolmen kuukauden jaksoja.

8.1.1 Arki

Sijaisvanhemmat kokivat perheen säännöllisen, rutiinomaisen päivärytmin merkittävänä lapsen turvallisuudentunteen luojana. Tuloksissa ruokailu, ulkoilu, päiväunet ja iltavalmistelut rytmittivät lapsen arkea. Sijaisvanhemmat kertoivat pyrkineensä rauhoittamaan perheen arjen ja pitämään sen ennustettavana.

Se menee joka päivä samalla tavalla niin ku juna se rytmi, niin kyl sen heti huomaa, että jos vähänkin yrittää, että nyt syötiin vähän myöhempi päivällinen, et jos jätettäis iltopala väliin ja mennään nukkumaan, ni se on ihan kaaos.

Se on ollu niinku ihan hirveen selkee se päivän rytmi aina, et varmaan se on yks mikä auttaa sopeutumaan.

Sijaisperheissä oli myös erityistä tukea tarvitsevia sijoitettuja lapsia. Eriytyisen tuen tarve näkyi etenkin lasten käyttäytymisessä ja saattoi heijastua sitä kautta koko perheeseen. Perheiden arjessa näiden lasten erityistarpeisiin pyrittiin vastaamaan erilaisin hyviksi havaituin keinoin.

– – tavallaan kun koittaa muistuttaa itelleen myös sitä, että kun ei se niinku ite voi sille mitään. Et ihan turha mun on niinku yrittää kiristää sitä millään, koska se ei auta.

– – ainakin se, että mä en itte hermostu. Sit on peli menetetty kyllä. – – mä annan sen olla, koska sit jos mä rupeen sille sanoo, et hei pues nyt, niin sit se niinku valpastuu jotenkin siitä ja rupee toisille huuteleen sit kaikkia lällätyksiä ja muuta. Niin hän sit saa olla siellä ihan rauhassa – –. Mut että se on parempi, et sen sit antaa olla siellä, niin pääsee toiset ees niinku järjellisesti kouluun.

Säännöllisen päivärytmin ja lapsen tarpeisiin vastaamisen lisäksi haastatte- luissa korostettiin yhteisen tekemisen merkitystä. Sijaisvanhemmat ottivat sijoitetun lapsen mukaan sekä arjen askareisiin että perheen yhteisiin pe- rinteisiin ja lomamatkoihin.

Sit nää on hassu porukka, et me ollaan niin paljon kai oltu, et me lähetään yhdessä, et me tehään yhdessä, et me tehään reisuja. Niin oikeestaan ne lähtee niinku siitä, et onko meillä tänään jotain vai voinko mennä. – – mä koen ite onnistuneeni siinä, että mä oon saanu niinkun me ollaan oikeesti perhe. – – mä oon koittanu tosiaan luoda sen niinku niille, että ne kuuluu tähän ja että me ollaan me.

8.1.2 Rajat ja roolit perheessä

Tutkimukseen osallistuneista sijaisperheistä vain osa mainitsi perheen roolien merkityksen. Biologisessa perheessä asuessaan lapsi oli omaksunut aikuisen roolin, jolloin hän oli voinut joutua vastaamaan muun muassa pienempien sisarustensa hoidosta ja arjen pyörittämisestä. Sijaisvanhemmat kertoivat opettaneensa lasta lapsen rooliin. Samalla lapselle tehtiin selväksi ero aikuisen ja lapsen roolin välillä. Äiti-sanankäyttö nähtiin lapselle tärkeänä, sillä se luo turvallisuudentunnetta.

– – se oli sen kaks vuotta viis kuukautta. Se ois kai pyörittäny täällä ihan niinkun koko huushollin. Hän ois pessy pyykit ja tiskannu ja tehny kaiken. Et hän oli varmasti niinku hoitanu siellä kaiken. Et siinä meni niinku aikaa opettaa sitä niinku olemaan lapsi. Et hei, sun ei kuulu tehdä tätä. – – Et kyl sen kaa joo käytiin sitä, et hänen ei tarvitse, hän ei ole äiti.

Se on semmonen, että se äidiks sanomisen tarve on niinku ihan hirveen tärkeätä, että jotenkin mieltää se, että se on äiti, joka sitä arkee pyörittää.

Sijaisvanhemmat näkivät rajojen asettamisen olevan osa vanhempien roolia. Vanhempien yhteen hiileen puhaltamista korostettiin osana rajojen asettamista. Sijaisvanhempien mukaan heidän oli pidettävä sanansa ja pysyttävä samoissa linjoissa sääntöjen ja rajojen suhteen.

Mut semmonen selkeet rutiinit ja ei on ei tänään ja huomenna jossakin asiassa, ja joo on joo.

Tutkimusta varten haastatelluissa sijaisperheissä jokaista perheen lasta koskivat samat säännöt. Laadituissa säännöissä huomioitiin lapsen ikä- ja kehitystaso. Sijaisvanhemmat kertoivat huomioineensa sijoitetun lapsen historian, mutta sääntöjä noudatettaessa sen ei nähty olevan perustelu erityiskohteluun.

– – mä en koskaan sääli lapsia, että se niinku mitä heil on tapahtunu ja menneisyydes, niin totta kai heitä ymmärtää ja näin, mut et he ei saa sen takia mitään erityiskohtelua meillä.

8.1.3 Läheisyys arjessa

Sijaisperheissä sijoitettu lapsi nähtiin yhtenä perheenjäsenenä. Sijaisvanhemmat pitivät lasta aivan kuin omanaan. Sijoitetulle lapselle pyrittiin antamaan läheisyyttä samalla tavalla kuin biologiselle lapselle.

– – sä otat sen niinku niin, et se on niin oma.

Sijaisvanhempien kokemusten mukaan kosketuksella oli merkitystä lapsen ja sijaisvanhemman välisen suhteen luomisessa. Mitä pienempänä lapsi tuli perheeseen, sitä helpompaa suhteen luominen oli kosketuksen kautta. Kosketus tapahtui luonnollisissa arjen tilanteissa, kuten syöttämisen ja

vaipanvaihdon yhteydessä. Toisaalta tuloksissa ilmeni myös se, että lapsen ikä ei aina ollut suhteen luomisessa merkittävin tekijä. Iästä riippumatta sijoitettujen lasten nähtiin tarvitsevan läheisyyttä biologisten lasten tavoin.

Mut et ehkä se on sit tää, et on niinku ees ne tietyt halaushetket päivässä, et sanotaan hyvää yötä ja kun lähtee kouluun, niin hyvää koulupäivää. Et halataan, et jollain tavalla ees kosketaan.

– – ihan niinkun oma biologinen lapsi syntyy, ni äiti ja lapshan on yhtä ja ku meil semmonen mahdollisuus on ollu, ni mä oon ollu ny tämän meidän prinsessakuopuksen kanssa kaksi vuotta yhtä. Me kuljetaan ihan menen vaan ja yhdessä.
– – jotenki se, että se lapsi niinku tietää, et toi aikuinen on mua varten.

Sijaisvanhemmat kuitenkin painottivat koskettamisen tapahtuvan aina lapsen ehdoilla. Tulosten mukaan sijaisvanhempi joutui hillitsemään hoivaimisen tarvettaan silloin, kun lapsi ei ollut valmis ottamaan vastaan kosketusta. Tutkimukseen osallistunut sijaisvanhempi kertoi, että heidän perheessään kosketusta harjoiteltiin lasta rasvaamalla.

Ja sit varmaan se, että lapsen ehdoilla, et joo vaikka meillä on tavat, et halataan ja näin ja noin, niin se, et ei sit tee sitä väkisin, et jos se lapsi ei oo siihen valmis. Et vaikka itestä tuntuiski pahalta, ku lapsi ei halua olla sun sylissä tai ei vastaa katsekontaktiin, niin se on niinku sun ongelma.

– – kun lapsi tulee ekaa kertaa itse vapaaehtosesti halamaan, niin sit se niinkun on tosi hienoo.

8.1.4 Lapsen tarinan kunnioittaminen

Jokaisessa haastattelussa sijaisperheessä lapsen historian hyväksymistä ja kunnioittamista pidettiin tärkeänä. Sijoitetulla lapsella saattoi olla sijaisperheeseen tullessaan mukanaan hänelle tärkeitä ja tuttuja tavaroita entisestä kodista. Lapsen tavaroiden hyväksyminen nähtiin osana lapsen historian kunnioittamista.

Jokaisella lapsella on se oma tarina, miten he on tullu meille kotiin. Sitä lapsen omaa tarinaa pitää niin ku kunnioittaa.

Jos lapsi tuo mukanaan vaikka kuinka likasen, pahalle haisevan vaikka nallen tai jonkun, niin se pitää niin ku hyväksyä.

Sijaisperheissä sijoitetun lapsen asioista pyrittiin puhumaan avoimesti hänen ikä- ja kehitystasonsa huomioiden. Sijaisvanhempien mukaan sijoitukseen johtaneista syistä kerrottiin lapselle rehellisesti hänen biologisia vanhempiaan väheksymättä.

– – must se on yks ihan hirmu tärkeä asia siihen sopeutumiseen, että ollaan rehellisiä. Sen lapsen ikätason mukaan kerrotaan siitä, että mis mennään ja sitten pikkuhiljaa, kun pystytään kertomaan siitä, että miksi he on täällä.

– – tää et rehellisesti kertoo ja sit se, että ei syyllistä ja hauku niitä vanhempia, koska sit lapselle tulee niinku tosi kurja olla, jos mä niinku täältä annan semmosta. Et sithän ne on niinku kauheen epäluulosia muakin kohtaan.

8.1.5 Jaettu vanhemmuus

Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että biologinen vanhempi kykenee hyväksymään sijoituksen. Lapsen kannalta nähtiin hyvänä se, että biologinen vanhempi otti vastuun sijoitukseen johtaneista syistä. Sijaisvanhemmat toivoivat, että biologiset vanhemmat eivät syyllistäisi lasta sijoituksesta. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan biologisten vanhempien lapselleen antama lupa kiintyä sijaisperheeseen helpotti sijaisperheeseen sopeutumista. Biologisten vanhempien luottamus sijaisvanhempiin heidän lapselleen hoivaa ja huolenpitoa tarjoavina aikuisina nähtiin jaetun vanhemmuuden kannalta tärkeänä. Yhteistyö koettiin helpommaksi silloin, kun biologiset vanhemmat hyväksyivät myös sijaisvanhemmat lapsensa vanhempina.

Minä annan sinulle luvan rakastua, luvan olla oikeasti kotona. (biologinen vanhempi lapselleen)

– – (lapsen) biologiselle äidille niin kun nostan hattua, et hän on koko ajan niin kun korostanu sitä, että ne on hänen ongelmia, että ne ei oo (lapsen) – –. Sitä kautta (lapsella) ei varmaan oo semmosta häpeää – –.

Ja se (äiti) on aika tärkeä sana ja se on tärkeä, että ne biologiset jaksaa sen hyväksyä. Se on kova paikka, kun ne kuulee ensimmäisen kerran, että lapsi kutsuu toista aikuista äidiksi.

– – onhan täs nyt kymmenen vuotta kohta menty niin, niin se hyväksyy sitten jo se biologinen äiti. Että se, että olemme molemmat äitejä.

Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen toimiva yhteistyö nähtiin lapsen etuna. Haastattelussa sijaisvanhempi painotti biologisen vanhemman kunnioittamista yhteistyötä edistävänä tekijänä.

– – semmonen rehellisen kunnioittava asenne niitä biologisia kohtaan. Me ei olla sen parempia ku te – –.

Jaettuun vanhemmuuteen liitettiin myös molemminpuolinen lapsen tahdon kunnioittaminen ja edun näkeminen. Tuloksissa painottuivat erityisesti tapaamiset juhlapyhien ja muiden lomien aikana. Lapsen mielipiteiden kuuleminen tapaamisiin liittyvissä asioissa koettiin tärkeäksi hänen hyvinvointinsa kannalta.

– – joulut me ollaan saatu sovittua niin, että joka toinen joulu täällä, joka toinen joulu siellä. – – se rupes olee jo vähän lastenki toive, et miks he on aina pois täältä joulun. Niin tota sitten saatiin sovittua yhteisymmärryksessä, että no järkevähän tää nyt näin on.

Biologisten vanhempien tapaamisia pidettiin tärkeinä sijoitetun lapsen identiteetin kehittymiselle. Tämän lisäksi tapaamisten uskottiin auttaneen lasta ymmärtämään paremmin vanhemman tilannetta sekä sijoitukseen johtaneita syitä.

Ja sit se, et ne elättelee niin ku semmosta jotakin kummallista satua siitä, että mitä ne vanhemmat on, jos ei ne oikeesti niitä nää. Ja sit niille, näillekin on ihan ruvennu selkiää se tosissaan, miksi he ovat täällä.

Ja yks huoli vähemmän et sä voit säännöllisesti tarkistaa, et missä mennään. Sun ei tarvi tehdä niitä mielikuvia, että missä mennään ja onks hengis vai mikä on. – – koska kyllä nää varmasti kantaa sitä huolta.

Toisaalta tuloksissa ilmeni kuitenkin myös se, että biologisen vanhemman tapaaminen saattoi aiheuttaa lapsessa oireilua. Lapsen oireilu näkyi sijaisperheen arjessa muun muassa lapsen levottomuutena sekä nukkumis- ja syömisvaikeuksina. Tämän lisäksi tapaamiset saattoivat vaikuttaa negatiivisesti myös lapsen itsetuntoon. Tasapainoiseen arkeen palautuminen saattoi kestää lapselta jopa useita päiviä.

Kyllä kuule tulee pissat ja kakat housuun ja valvotaan yökaudet ja joko ahmitaan ruokaa tai ei syödä tai kyllä joo. Ja mikään ei käy. – – viikko menee palautuessa tai se, että kaks kolme yötä menee nukkuessa. Siis 12–13 tuntia pitää varata yöajalle ja siin on osiltaan ihan rehellisesti univelkaa, mut osa siinä on myöskin ihan vaan, et se on niin kovaa heille.

Se oli levoton, se oli ihan hirveen levoton – – se kiusas, se kävi siskonsa päälle – – purki reppua ja kun oli vaatteet pakkattu se niinkun tajus, et se on se reppu, mikä lähtee mukaan. Otti vaatteita pois – – No sit meni, kun ne kävi yhteen väliin kahen viikon välein siin tosissaan. Niin mä sanoin, et tästä ei tuu mitään. Viikko ennen lähtöä, niin on kamalaa. Viikko sen jälkeen menee siihen sopeutua takaisin.

Semmosena levottomuutena, väsymyksenä, häseltämisenä. No (nimi) kohalla just itkusuutena, kiukkuna, et ei pysty oikeen ottamaan mitään vastaan, et kaikki on niinku häntä vastaan ja hän on huono ja tämmöstä niin ku itsesääliä.

Tuloksissa sijaisvanhemmat korostivat toimivan yhteistyön merkitystä heidän ja biologisten vanhempien välillä. Yhteistyöhön liitettiin vanhempien väliset yhteiset pelisäännöt lapsen kasvatuksessa. Sijaisvanhemmat kertoivat neuvotelleensa biologisten vanhempien kanssa lapsen päiväröytmin tärkeydestä.

Et siinä mielessä se on joo tärkeätä se biologisten kans, et pystyy jollain tasolla puhumaan, et ei sit pääsis sit se semmonen juupas eipäs ja pelaaminen siinä välissä, et tuol saa tehdä sitä tota ja tätä. Et ois ees jollain tasolla samanlaiset säännöt.

8.2 Suku lapsen sopeutumisen tukena

Tutkimustuloksissa korostui sekä sijaisperheen suvun että biologisen suvun merkitys lapsen elämässä. Biologisesta suvusta puhuttaessa sijaisvanhemmat tarkoittivat lähinnä sijoitetun lapsen isovanhempia, sisaruksia sekä tätejä ja setiä. Tutkimukseen osallistuneiden sijaisvanhempien mukaan perheen omalta suvulta saatu tuki ja toimivat suhteet sijoitetun lapsen biologiseen sukuun helpottivat heidän työtään sijoitetun lapsen vanhempina.

– – yhteistyötä tää on ja se on ihan ehdottomasti lasten etu, että pystytään tekemään.

8.2.1 Yhteys biologiseen sukuun

Sijaisvanhemmat toivoivat lapsen biologisen suvun hyväksyvän sijoituksen ja olevan aktiivisesti mukana hänen elämässään, vaikka sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat eivät siihen pystyisikään. Tuloksista ilmeni, että biologisten sukulaisten olisi kuitenkin hyvä ymmärtää sijoitetun lapsen arjen muuttuvan sijoituksen myötä. Sijaisvanhempien kokemusten mukaan tarve arjen rauhoittamiseen oli suuri etenkin sijoituksen alussa. Arjen rauhoittamisen nähtiin vaikuttaneen sijoitetun lapsen sijaisperheeseen sopeutumiseen. Tulosten mukaan sijoitetun lapsen suvun jatkuvat vierailut sijaisperheessä saattoivat vaikuttaa myös perheen biologisiin lapsiin.

– – kyllä niitä rajoja on oppinut vetämään. Että meillä oli (lapsen) tapaamisia ja paljon kävi sukua täällä meillä, niin jossain vaihees sitä sit tajus sen et ei, että pakko vetää jotain niinku rajoja, et ei tää voi olla semmonen majatalo, et tääl juoksee. Ja tietysti sit ku alko oma biologinen sit selkeesti reagoimaan siihen, et miks tääl käy vaan noitten muitten sukulaisia ja tuttuja. Et nyt ollaan aika pitkälti rauhotettu, et syntymäpäiviä vietetään. Et totta kai sit tietysti, et jos erikseen sovitaan.

Tuloksissa ilmeni toisaalta myös se, että joskus sijaisvanhemmat joutuivat houkuttelemaan sijoitetun lapsen biologista sukua yhteydenpitoon. Yhteydenpito nähtiin lapselle tärkeänä.

– – joskus vois vaik soittaa tai lähettää korttia, et se ois lapselle tosi tärkeitä.

8.2.2 Sijaisperheen suku suvun mallin luojana

Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että sijaisperheen suku ottaisi sijoitetun lapsen vastaan hyvin, jotta lapsi tuntisi olonsa tervetulleeksi. Tuloksissa sijaisvanhemmat painottivat perheen biologisten ja sijoitettujen lasten tasa-arvoista kohtelua sijaisperheen suvun taholta. Sijoitetun lapsen huomioimista korostettiin, mutta sen toivottiin tapahtuvan niin, ettei biologinen lapsi kokisi jäävänsä huomiotta.

Se on tosi tärkeitä, että meidän lapset on samanarvoisia, samalla lähtöviivalla.

Meillähän on aika pieni suku, et ehkä enemmän on pitänyt sitä korostaa, että (lapsi) on kuiteski teidän, että ku niinku näillä (sijoitetuilla lapsilla) on niin paljon sukua ja muuta, et he ei kaipaa niinku sellasta ekstrahuomioo välttämättä meidän suvulta.

Osa tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista kertoi, että sijoitetulla lapsella ei välttämättä ollut selkeää tietoa biologisesta suvustaan. Tällaisissa tapauksissa sijaisperheen suku saattoi olla ainoa konkreettinen suku, johon sijoitettu lapsi tutustui. Sukulaisiin tutustumisen nähtiin helpottaneen sukulaissuhteiden hahmottamista.

Jos niinku mummusta ja vaarista puhutaan, niin ne on tosiaan nää niinku mun vanhemmat tässä ja mummi on sit se mun äiti. Niin tota, mut et kyllähän se varmaan on semmosen selkeen suvun mallin luonu. Jotakin selkeyttäny. Et mummut ja vaarit kuuluu elämään ja on niinku meillä tässä.

8.3 Muut sopeutumista tukevat tekijät

Sijaisvanhemmat nostivat haastatteluissa esille sellaisia sopeutumista tukevia tekijöitä, joita ei voitu sijoittaa aikaisemmin tuloksissa mainittujen teemojen alle. Osa aineistosta nousseista tekijöistä vaikutti sijoitetun lapsen sopeutumiseen välillisesti. Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä parisuhhteesta huolehtimista sekä saatua ulkopuolista tukea esimerkiksi vertaistuen muodossa. Sijaisvanhempien jaksamisen ja vertaistuen saamisen nähtiin edistäneen myös lapsen hyvinvointia.

On se (parisuhteesta huolehtiminen) tosi tärkeätä. Ja pitäs siitä tietysti huolehtii enemmänki. – – Mutta tota kylhän noi lapset on aika semmosii taitavia tulemaan siihen väliin, et siin pitää olla tarkkana, et muistaa niinku pitää sitä yhtä.

Ja tietysti siinäkin, että kun on näitä, jotka on tehny 25 vuotta ja näin niin. Kyllähän sieltä saa ihan käytännön neuvoja. – – Sit se kokemusten jako ja sit se neuvojen pyytäminen ja saaminen. Vertaistuki on joo tosi tärkeä.

8.3.1 Sijoitetun lapsen ikä

Sijaisvanhempien kokemusten mukaan sijoitetun lapsen ikä saattoi vaikuttaa sijaisperheeseen sopeutumiseen. Pienenä tulleen lapsen ajateltiin sopeutuvan helpommin kuin vanhemman lapsen. Pienenä perheeseen sijoitetulla lapsella ei sijaisvanhempien kertomusten mukaan välttämättä ollut taustallaan sellaisia traumaattisia kokemuksia, jotka voisivat haitata lapsen sopeutumista.

– – ei oo niin rankkoja juttuja, niin ehkä se sitten että niil on ollu niinkun, ne ei oo niin vaurioituneita ollu noi lapset. Ja ne on pienenä saatu pois sieltä.

Tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan sijaisperheeseen tulleen lapsen iällä oli merkitystä myös siihen, kuinka perheen biologiset lapset ottivat hänet vastaan. Suurin osa sijaisvanhemmista koki omien biologisten lastensa ottaneen helpommin vastaan itseään nuoremman sijoitetun lapsen.

Meillähän on siis se tilanne, että kun (nimi) on vanhempi kuin tää meidän biologinen tyttö, mikä niin kun ois pitäny silloin hälytyskellot soida – – et se ei oo hyvä.

– – kyllä semmoseen pienempään sä saat nopeemmin semmosen tuttuudentunteen.

Ja toki mulla on helpompaa myös ottaa toi pieni, kun sitten sopeuttaa sitä isoa omien lasten kaa.

8.3.2 Sijaissisaruus

Tulosten mukaan sijoitetun lapsen yhtenä sopeutumista edistäneenä tekijänä nähtiin sijaisperheen muut lapset. Perheen lapset olivat tietoisia sijoitetun lapsen tulosta. Joissakin perheissä perheen muut lapset olivat mukana tapaamassa ensi kertaa heidän perheeseensä sijoitettavaa lasta. Sijaisperheen muut lapset auttoivat sijoitettua lasta tuntemaan olonsa kotoisaksi uudessa perheessä.

Mut just siinäkin noi toiset lapset varmaan autto, et mulle ei tullu mieleenkään lähtee hakee sitä yksin. Mä aattelin et mä otan lapset mukaan, koska se taas luo sit semmosen et joo, mikäs tässä on lähtee.

– – meidän tyttöhän odotti ihan hirveesti, et sil tulis sisaria, et hänhän piirs kuvia, et hänel on siskoja ja sitä ja tätä ja tota.

– – noi toiset lapset on auttanu ihan hirveesti siinä, et kukaan ei oo tullu niinkun yksinäiseks lapseks tähän.

Haastatteluun osallistuneissa perheissä sijaissisarten välisen yhteisen tekemisen ajateltiin edistäneen toinen toisiltaan oppimista. Sijaisvanhemmat kertoivat yhteisen tekemisen opettaneen sijoitetulle lapselle leikkiä ja perheen tapoja. Sijaisvanhemmat liittivät toisistaan välittämisen sijaissisaruuuteen. Kokemusten mukaan sijaissisaruuutta vahvistivat myös lasten yhteiset tilat.

– – sillon, ku (nimi) tuli, ni se oli sit silleen, et kuitenkin leikkivät. Et (nimi) ei ollut paljon leikkinytkään, et se on opeteltu leikkimään ja et saa olla niinku lapsi.

Ja tietysti meil on ollu se mikä on sitä niinkun syventäny sitä suhdetta, et he on kaikki nukkunu samassa huoneessa. – – Mut et varmasti seki tuo sitä semmosta yhteishommaa, vaik se onki välillä tosi ärsyttävää, mutta se, et jos ois alusta asti voinu sulkeutua sinne omaan huoneeseen ja vetää oven kiinni perässä, niin ehkä siit ei ois syntynyt.

Et kyl ne on hirveen tarkkoja siitä, kuka on missäkin ja koska tulee ja ihan niinkun mun käsittääkseni normaali perheessäkin. Että eikä huokasta et hyvä se on pois. Et päinvastoin se huoli niinkun on ja huolehtivat toisistaan.

Haastatteluun osallistunut sijaisvanhempi pohti sisaruussuhteen muodostumisen haasteita etenkin vanhempien sijoitettujen lasten kohdalla. Nuoremman lapsen kohdalla suhteiden luominen koettiin helpompana. Sijaisvanhemmat toivoivat kuitenkin perheessä muodostuneiden sisaruussuhteiden kestävän läpi elämän.

– – joskus oon miettinyt, kun monet, monella sijaisperheellä on sit vaan niin ku aika isoja sijaislapsia. Et ne menee semmosina pitkälti päälle kymmenen vanhanakin voi olla. Ni mitäs se sitten on, et onko ne enää, tuleeko siinä sitä sisaruussuhdetta ja sellasta. – – Et tiedostaako ne sen, et no me ei olla tässä kauaa, taikka jotenkin, et ei montaa vuotta sit niinku, ku lähtee omilleen.

Et jotenkin mä toivon, et niille jää se semmonen, että ne ei oo yksin, kun tätä porukkaa on niin paljon. Niin toivon et siit jää niinku ikuiset suhteet niille.

8.3.3 Eläimet

Suurimmalla osalla sijaisperheistä oli taloudessaan kotieläimiä ja lemmikkejä. Usein niiden nähtiin rauhoittaneen lasta ja toimineen lapsen tukena. Jo sijoitettavan lapsen ja sijaisperheen tutustumisvaiheessa eläimet nähtiin sijaissisarusten ohella tutustumista helpottaneena tekijänä.

Tietysti kun on vaikee puhua niistä tunteista, niin ne eläimet on sit niinku semmonen, et sit ku on paha olo niin voi mennä halaamaan.

Kyllä (nimi) käyttää sitä vieläkin, et ku se saa välillä raivareita, niin menee sinne lampaitten kanssa. Et se on monesti sanonu, että se helpottaa, et ku on siellä niitten kanssa vähän aikaa.

Meillä oli alkuun sitä tutustumista. – – koirat ja (perheen toinen lapsi) oli niinku semmonen helpottava tekijä. Et jos me oltais kahestaan oltu, niin mä luulen, et lapsi ois ollu, että se ei oiskaan ollu niin hauskaa. Ja sit ois pitäny koko ajan järjestää sitä semmosta showta.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksiä esittelevässä luvussa käydään vuoropuhelua tulosten ja tutkimuksen taustalla olevan teorian välillä. Tutkimustulokset vastaavat hyvin olemassa olevaa teoriaa. Teorian avulla tuetaan tutkimuksessa saatuja tuloksia, jolloin voidaan muodostaa luotettavana pidettäviä johtopäätöksiä. Tutkimuksessa saadut tulokset vastaavat tutkimuskysymyksiin.

Tutkimustulosten mukaan sijaisvanhemmat tukevat sijoitetun lapsen sopeutumista erityisesti säännöllisen arjen kautta. Lapsen sopeutumiseen liittyy keskeisesti turvallisuudentunteen luominen. Lapsen on koettava olonsa turvalliseksi, jotta hänen on mahdollista luottaa häntä hoitavaan aikuiseen. Lapsen aikuista kohtaan tuntema luottamus ja kiintymys syntyvät vähitellen yhteisen arjen myötä (Ahto & Mikkola 1999, 24).

Sijaisvanhempien näkökulmasta katsottuna tutkimustulokset osoittavat, että biologiset vanhemmat voivat edistää lapsensa sopeutumista sijaisperheeseen etenkin hyväksymällä sijoituksen. Mikäli biologisen vanhemman oma sijoituksesta aiheutunut kriisi on vielä kesken, on hänen vaikeaa hyväksyä lapsensa kiintyminen sijaisvanhempiin. Kun biologinen vanhempi kykenee ymmärtämään lapsensa edun toteutuvan uudessa perheessä, on hänen mahdollista nähdä itsensä lapsen kasvua tukevana etävanhempana. (Tuovila 2008a, 48.) Tällä tavoin biologinen vanhempi voi edesauttaa lapsensa sopeutumista uuteen perheeseen, jossa lapselle taataan turvallinen kasvu ja kehitys.

Ennen lapsen sijoittamista sijaisvanhempien tulee saada lasta koskevat taustatiedot ja asiakirjat, joita he tarvitsevat kasvatustehtävässään (Saastamoinen 2010, 109–110). Näin sijaisvanhemmille annetaan mahdollisuus

pohtia, onko perheellä tarvittavat resurssit ja voimavarat vastata lapsen tarpeisiin. Sitoutuminen lapseen on tärkeää sijoituksen onnistumisen ja pysyvyyden kannalta. (Ahto & Mikkola 1999, 33.) Sijaisvanhempien mukaan perheeseen sijoitettu lapsi on aina ollut toivottu. Hyväksymällä lapsi ja hänen historiansa sijaisvanhempi sitoutuu lapseen.

9.1 Läsä oleva aikuinen sijoitetun lapsen arjessa

Sijaisvanhempien valmistautuminen sijoitetun lapsen tuloon helpottaa lapsen siirtymistä uuteen perheeseen. Sijaisperheeseen tulo on lapselle aina suuri muutos. Tilanne vaatii jokaiselta lapselta yksilöllisen ajan sopeutua. Sijaisvanhempi voi helpottaa lapsen tutustumista uuteen perheeseen jäämällä lapsen kanssa kotiin. Tällä tavoin sijaisvanhempi on koko ajan läsnä ja saatavilla silloin, kun lapsi tarvitsee aikuista. (Ahto & Mikkola 1999, 17.) Haastatteluun osallistuneet sijaisvanhemmat kertoivat jäävänsä kotiin ainakin joksikin aikaa sijoitetun lapsen tultua sijaisperheeseen. Yhteinen aika lapsen kanssa on tärkeää sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen välisen suhteen luomiselle. Tällöin luodaan lapselle tunne siitä, että aikuinen on häntä varten.

Sijaisperheeseen tulleella lapsella on yleensä taustallaan kokemuksia, joiden myötä hänen turvallisuudentunteensa on järkkynyt. Sijaisvanhemman tehtävänä on palauttaa lapsen turvallisuudentunne. (Mantila ym. 2008, 24.) Sijaisvanhempien kertoman mukaan tähän pyritään pysyvän ja ennustettavan arjen avulla. Sijaisvanhemmat korostavat myös kosketuksen merkitystä suhteen luomisessa. Tuovilan (2008b, 175–176) mukaan kosketuksen voidaan sanoa olevan ihmisen ensimmäinen kieli. Kosketuksen kautta lapselle voidaan välittää tunne siitä, että hän on arvokas ja rakastettu.

Vääränlaista koskettamista kokemaan joutuneet lapset tarvitsevat hyvää ja hoivaavaa kosketusta (Tuovila 2008b, 178). Sijaisvanhemmat kertovat huomanneensa, että läheisyyden osoittaminen kosketuksen kautta edellyttää lapsen valmiutta ottaa sitä vastaan. Kosketusten on tapahduttava pikkuhiljaa arkisten tapahtumien yhteydessä, jotta lapsi oppii luottamaan siihen, että kosketus on turvallista. Turvallinen aikuinen ymmärtää lapsen hädän ja kestää lapsen tunteet. Sijaisvanhemman on oltava valmis hyväksymään se, että sijoitettu lapsi saattaa torjua hänen kosketuksensa. Koskettaminen voi nostattaa lapsessa negatiivisia muistoja ja tunteita, jotka eivät johdu sijaisvanhemmasta. Eheytyäkseen lapsen on käsiteltävä ja surtava menetyksiään. Lapselle onkin annettava aikaa ja mahdollisuus käydä läpi sijoituksesta aiheutunut suruprosessi. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 128.) Sijoitettu lapsi tarvitsee sijaisvanhemman apua häntä haavoittaneiden kokemusten käsittelyssä.

9.2 Lupa kiintyä

Biologiselle vanhemmalle oman lapsen sijoitus on aina vaikea asia. Kun vanhempi ei ole pystynyt työstämään omia menetykseen liittyviä tunteitaan, saattaa hän ylläpitää illuusiota lapsen kotiinpaluusta. Silloin, kun lapsi uskoo palaavansa takaisin kotiin, ei häntä voida auttaa kiintymään uuteen perheeseen tai työstämään hänen kokemiaan menetyksiä. (Tuovila 2008a, 33.) Tuloksissa ilmenee, että biologisen vanhemman kyky hyväksyä sijoitus auttaa lasta sopeutumaan sijaisperheeseen. Sijoituksen hyväksyminen edellyttää biologisilta vanhemmilta omien tunteidensa käsittelyä. Biologisten vanhempien kriisin käsittely on raskas prosessi, jonka läpikäymiseen he tarvitsevat tukea.

Sinkkonen (2001) on omien kokemustensa perusteella todennut, että sijoitettu lapsi voi paremmin silloin, kun hänet on sijoitettu hyvään sijaisperheeseen ja hänen omat biologiset vanhempansa ovat hyväksyneet sijoituksen. Biologinen vanhempi on tällöin antanut lapselle luvan kiintyä sijaisperheeseen. (Kujala 2003, 12.) Sijaisvanhempien näkemyksen mukaan luvan saaneen sijoitetun lapsen ei tarvitse tuntea syyllisyyttä siitä, että hänellä on sijaisperheessä hyvä olla.

Sijaisvanhemmat kertovat, että biologisen vanhemman kielteinen suhtautuminen sijoitukseen aiheuttaa lapselle ristiriitaisia tunteita sijoitusta kohtaan. Ristiriitaiset tunteet voivat näkyä arjessa lapsen oireiluna. Käsittelemättömät tunteet voivat vaikeuttaa sijoitetun lapsen kiintymistä ja sopeutumista sijaisperheeseen. Tämän vuoksi biologisille vanhemmille tarjottava tuki voisi vaikuttaa merkittävästi sijoituksen onnistumiseen. Vertaistuen ja henkilökohtaisten keskustelujen muodossa annettava tuki auttaa biologista vanhempaa kriisin käsittelyssä, jolloin on mahdollista vapauttaa vanhempi epäonnistumisen taakasta ja palauttaa hänen itsearvostuksensa. Tämän myötä vanhempi voi löytää itsestään voimavaroja, joiden avulla sijoituksen hyväksyminen ja lapsen edun näkeminen on helpompaa. (Mantila ym. 2008, 11, 66–67.) Sijoitetulle lapselle ja sijaisvanhemmalle tarjottavan tuen lisäksi myös biologisen vanhemman tukemisesta tulisi huolehtia heti sijoituksen tapahduttua.

9.3 Yhteydenpidon ja yhteistyön merkitys

Sijoituksesta huolimatta sijoitetun lapsen kuulumista biologiseen sukuun ei voida poistaa. Sukuun kuuluminen on lapsen identiteetin kannalta tärkeää. Tämän vuoksi sijaisperheen on mahdollistettava sijoitetun lapsen yhteydenpito biologiseen sukuun. (Vaintola 2008, 41.) Tutkimukseen osallistunut sijaisvanhempi painottaakin yhteydenpidon tärkeyttä. Valkosen (2008, 116) mukaan jokaisen sijoitetun lapsen kohdalla on pohdittava tarkkaan, mihin yhteydenpidolla pyritään. Yhteydenpidon tavoitteena voi olla lapsen palaaminen biologiseen perheeseen, lapsen identiteetin tunteen säilyttäminen tai oman paikan löytäminen perheverkostossa. Kun lapsella on yhteys omaan vanhempaan ja sukuun, varmistuu hän myös siitä, että häntä ei ole hylätty. Yhteydenpidon solmiminen voi olla aikuisiässä vaikeaa, mikäli sitä ei ole mahdollistettu jo lapsuusiässä (Kujala 2003, 18).

Sijoitetun lapsen merkitykselliset ihmissuhteet muodostuvat hänen arjesaan vaikuttavista henkilöistä. Sijaisvanhemmat voidaankin nähdä lapselle tärkeinä aikuisina. Tästä huolimatta biologiset vanhemmat ovat kuitenkin lapselle tärkeitä. (Tervonen-Arnkil 2008, 148.) Sijaisvanhempi saattaa kokea sijoitetun lapsen biologisten vanhempien tapaamisen ahdistavana, mutta tulosten mukaan yhteydenpito nähdään kuitenkin lapsen edun kannalta välttämättömänä. Yhteydenpidon puuttuminen aiheuttaa lapselle epätietoisuutta omista vanhemmistaan sekä muista biologisen perheen jäsenistä. Lapsella on usein kaipuu biologisten vanhempien luo, mikä voi vaikuttaa lapsen sijaisperheeseen sopeutumiseen. Yhteydenpidon kautta sijoitettu lapsi hahmottaa suhteitaan biologiseen perheeseen. Kun yhteydenpito mahdollistetaan, lapsi voi elää sijaisperheessä hyvää elämää ja samalla säilyttää juurensa biologiseen sukuun.

Yhteydenpidon suhteen on kunnioitettava lapsen tahtoa. Lapsen menneisyydessä on voinut tapahtua sellaisia traumaattisia asioita, joiden vuoksi lapsi ei välttämättä halua tavata biologisia vanhempiaan (Valkonen 2008, 115). Vaikka sijoitettu lapsi ei tapaisi biologista vanhempiaan, tulee hänelle antaa tietoa häntä koskevista asioista. Tulosten mukaan sijaisvanhemmat antavat lapselle tietoa hänen taustoistaan ja pyrkivät keskustelemaan niistä yhdessä lapsen kanssa. Tällä tavoin lasta autetaan ymmärtämään nykyistä tilannetta ja tilanteeseen johtaneita syitä.

Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen toimiva yhteistyö edistää sijoituksen onnistumista (Valkonen 2008, 115). Ahdon ja Mikkolan (1999, 22–23) mukaan sijaisvanhempien on hyväksyttävä lapsen kiintymys hänen omiin vanhempiinsa. Biologisten vanhempien hyväksyminen lapsen vanhempina kertoo sijaisvanhempien kokemasta kunnioituksesta biologisia vanhempia kohtaan. Tutkimuksessa sijaisvanhemmat painottivat kunnioitusta toimivan yhteistyön edellytyksenä.

Vanhempien välinen yhteistyö vaikuttaa lapseen. Jos vanhempien välillä on kilpailua sijoitetun lapsen kiintymyksestä, voi lapselle muodostua tilanteesta ristiriitaisia tunteita. Laurilan (2008, 116) mukaan lapsen tulee saada luoda tasapainoinen suhde jokaiseen vanhempaan. Lojaliteettiristiriita voi aiheuttaa lapsessa ahdistusta ja pahimmillaan johtaa siihen, ettei lapsella ole yhtään läheiseksi koettua vanhempaa. Sijaisvanhempien kokemuksen mukaan biologisten vanhempien haukkuminen ja moittiminen voi aiheuttaa lapselle pahaa oloa ja epäluuloa sijaisvanhempaa kohtaan. Kun sijoitettu lapsi näkee omien vanhempiensa ja sijaisvanhempien tulevan toimeen keskenään, välttyy hän aikuisten välisiltä ristiriidoilta. Näin lapsen on mahdollista kiintyä sijaisperheeseen ja rakentaa samalla vakaata suhdetta biologisiin vanhempiinsa.

9.4 Vanhemmuuden tukeminen

Sijaisvanhemmuuteen liittyy olennaisesti sijaisvanhempien omasta jaksamisesta huolehtiminen. Perhe-elämän ohella sijaisvanhempien on kyettävä järjestämään aikaa myös omalle itselleen ja parisuhteelle. Sijaisvanhemmat kertovat järjestävänsä omaa aikaa itselle mieluisan tekemisen parissa. Sijaisvanhemmalla on perhehoitajalain (312/1992 6§) takaama oikeus minimissään 12 vapaapäivään kalenterivuoden aikana. Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat pyrkivät hyödyntämään heille kuuluvia vapaita mahdollisuuksien mukaan.

Sijaisvanhempien ei kuitenkaan tarvitse selvitä kaikesta yksin. Sijaisvanhemmilla on tukenaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, jonka velvollisuutena on huolehtia lapsen tarvitsemien palveluiden ja tukitoimien toteutumisesta (Saastamoinen 2010, 74). Oman ajan lisäksi sijaisvanhemmuutta tukevana tekijänä pidetään ammatillista tukea ja muilta sijaisvanhemmilta saatavaa vertaistukea.

Sijoitetun lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvien asioiden jakamista rajoittaa sijaisvanhempia koskeva vaitiolovelvollisuus (Raitanen 2008, 165). Tämän vuoksi myös sijaisvanhempien omista kokemuksista ja tunteista keskusteleminen on tietyllä tapaa rajoitettua. Sijaisvanhemmat kokevat vertaistuen tärkeäksi, sillä se tarjoaa mahdollisuuden muiden sijaisvanhempien kokemusten kuulemiseen sekä omien ajatusten jakamiseen. Sijaisvanhemman jaksaminen vaikuttaa aina sijoitettuun lapseen. Sijaisvanhempien jaksamisen tukemisella voidaan ehkäistä sijoitusten katkeamista. Sijaisvanhemman riittävät voimavarat takaavat sen, että vanhempi kykenee vastaamaan kokonaisvaltaisemmin sijoitetun lapsen tarpeisiin sekä edistämään tätä kautta lapsen sopeutumista sijaisperheeseen.

10 POHDINTA

Laadullinen tutkimus on luonteeltaan prosessinomaista, jolloin sille on tyypillistä se, että aineistoon liittyvät näkökulmat voivat kehittyä tutkimusprosessin edetessä (Kiviniemi 2001, 68). Tämä tutkimus muotoutui vähitellen vuoden ajan ja tarkentui lopulliseen muotoonsa vasta raportoinnin aikana. Tutkimuksen kulku ja eri vaiheista syntynyt tieto tallennettiin raportoinnin tueksi. Tällä tavoin mahdollistettiin se, että tutkimuksen eri vaiheita on tarvittaessa voitu tarkastella uudestaan. Johdonmukaisen kirjaamisen ja reflektoinnin avulla tutkimuksesta pyrittiin saamaan mahdollisimman luotettava. Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksen toteutumista.

Yhteistyökumppanina toimineen Perhehoitoyksikkö Kanervan rooli oli merkittävä etenkin tutkimusta käynnistettäessä, sillä sen avulla saatiin hankittua tutkimukseen osallistuneet sijaisperheet. Yhteydenpito Perhehoitoyksikkö Kanervan henkilökuntaan oli sujuvaa, minkä vuoksi yhteistyö olikin vastavuoroista ja toimivaa. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tuottaa sellaista tietoa, josta sijaisperheet voisivat hyötyä omassa arjessaan. Yhteistyö Perhehoitoyksikkö Kanervan kanssa mahdollisti tavoitteen toteutumisen.

Opinnäytetyön toteuttaminen kolmen opiskelijan voimin vaati tarkkaa aikataulutusta. Tutkimuksen jokainen vaihe toteutettiin tiiviisti yhdessä, mikä mahdollisti tutkimusta rikastuttaneen keskustelun. Yhteisten keskustelujen myötä tutkimusta on ollut mahdollista lähestyä useammasta eri näkökulmasta. Toimivan yhteistyön edellytyksenä onkin ollut aikataulujen yhteensovittaminen ja niissä pysyminen. Jo melko varhaisessa vaiheessa sovittiin tutkimuksen valmistumisajankohta, johon pyrittiin välitavoitteita asettamalla. Tiukasta aikataulusta huolimatta tutkimuksen laadusta ei tingitty. Tutkittava aihe koettiin niin tärkeäksi, että siihen oltiin valmiita sitoutumaan.

Työhön sitoutumista helpotti avoin vuorovaikutus tutkijoiden välillä. Kuulemalla toisen ajatuksia jokaisen tutkijan näkemystä kunnioitettiin. Tämän lisäksi omista mielipiteistä oltiin valmiita keskustelemaan. Tutkijoina toimiminen opetti vaatimaan perusteluita muiden näkemyksille, mikä edellytti samalla myös omien näkemysten tarkastelua. Tämän lisäksi täytyi osoittaa kriittisyyttä myös käytettyjä lähteitä kohtaan. Kyseenalaistamalla omia näkemyksiä ja teorian luotettavuutta pyrittiin siihen, että tuotettu tieto oli aina perusteltua. Näkökulmasta riippumatta aihetta tarkasteltiin lapsen etua korostaen.

10.1 Aineistonkeruun merkitys tutkimuksen onnistumiselle

Tutkimus oli tässä laajuudessaan ensimmäinen jokaiselle tutkimusta tehneelle opiskelijalle. Tämän vuoksi tutkimusta tehtäessä kohdattiin myös haasteita, joihin kokeneempi tutkija olisi voinut osata varautua. Haasteista selviäminen ja tutkimuksessa ilmenneiden puutteiden tunnistaminen edisti kuitenkin tutkimuksen tekoon liittyvää oppimisprosessia.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on se, että tiedonhankinta tapahtuu todellisessa tilanteessa vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa (Hirsjärvi ym. 2005, 155). Aineistonkeruu toteutettiin sijaisperheiden kodeissa arjen keskellä. Haastatteluiden aikana kotona oli sijaisvanhemman lisäksi lapsia ja perheen lemmikkieläimiä. Tämä vaikutti luonnollisesti ympäristöön, jossa haastattelut toteutettiin. Haastattelutilanteisiin syntyi toisinaan keskeytyksiä, joiden aikana haastateltavan tai tutkijoiden ajatukset saattoivat katketa. Tämän vuoksi onkin syytä pohtia, olisiko haastatteluiden toteuttamisen pitänyt tapahtua toisenlaisessa ympäristössä, jolloin tilanteessa ei olisi ollut häiriötekijöitä.

Tutkimusaineiston analyysivaiheessa huomattiin, että tutkimuksen aineistonkeruvaiheessa toteutetut haastattelut olisi voitu toteuttaa vieläkin avoimemmin. Haastatteluiden tueksi muodostettu runko kysymyksineen oli onnistunut, mutta sen noudattamisessa ilmeni haasteita haastattelun keskustelevan luonteen vuoksi. Tutkijoiden ja haastateltavien välisessä vuorovaikutuksessa tietoa välittivät myös ilmeet ja eleet. Tällaisessa tilanteessa haasteeksi saattaa muodostua se, että niitä on tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa mahdotonta välittää litteroituun aineistoon.

Avoimessa ja keskusteleavassa haastattelussa on tärkeää muistaa tarkentavien kysymysten merkitys myöhemmin tutkimuksen teossa eteen tulevalle aineiston analyysivaiheelle. Arkielämässä vastavuoroiseen keskusteluun liittyy se, että toisen ilmaisu uskotaan ymmärrettävän välittömästi. Tutkimusta tehdessä tulisi kuitenkin muistaa varmistaa asian merkitys haastateltavalle, vaikka tutkijalla olisikin esiymmärrys asiasta. Näin vältyttäisiin tutkijan omilta oletamuksilta ja saataisiin tieto esiin siinä muodossa kuin haastateltava on sen tarkoittanut. (Laine 2001, 30–31.) Ennen haastatteluiden toteutusta tutkijoiden olisikin pitänyt suunnitella tarkemmin haastattelun kulku ja perehtyä haastattelijan rooliin. Ensimmäisen aineistonkeruuvaiheen jälkeen tehty aineiston analyysi osoitti haastatteluvaiheessa tapahtuneet puutteet, jotka pyrittiin korjaamaan ryhmähaastatteluvaiheessa. Ajoissa huomattun virheen vuoksi tilanne onnistuttiin korjaamaan ja tutkimusaineistosta saatiin kattava.

10.2 Kehitysehdotuksia

Tutkimusta tehtäessä tutkijoiden mielenkiinto sijaishuoltoa kohtaan lisääntyi. Aihetta valittaessa sijaishuolto nähtiin tärkeänä ja tutkimisen arvoisena lastensuojelun osa-alueena. Tutkimuksen edetessä ja ymmärryksen lisääntyessä arvostus sijaisvanhempien tekemää työtä kohtaan kasvoi entisestään.

Perhehoidossa olevan lapsen sopeutuminen on aiheena laaja ja siihen vaikuttavat monet eri tekijät. Tässä tutkimuksessa aihe päädyttiinkin rajamaan sijaisvanhempien näkemykseen sopeutumista tukevista tekijöistä. Sijaisvanhempien haastatteluissa viitattiin kuitenkin vahvasti myös muihin sijoitetun lapsen sopeutumista edistäviin tahoihin. Haastatteluiden aikana sijaisvanhemmat esittivät toiveen, että tämän opinnäytetyön aihetta tutkitaisiin myös sijoitetun lapsen biologisen vanhemman näkökulmasta.

Tutkijoiden ymmärrys biologisen vanhemman vaikutuksesta sijoitetun lapsen elämään vastaa sijaisvanhempien esittämää toivetta biologisten vanhempien näkökulman selvittämisestä. Biologisen vanhemman kyky hyväksyä sijoitus vaikuttaa lapsen sopeutumiseen ja hyvään elämään sijaisperheessä. Biologisten vanhempien rooli sijoitetun lapsen elämässä on tärkeä, minkä vuoksi myös heille suunnattuun tukeen tulisi panostaa entistä enemmän.

Perhehoitoon liittyviä kehittämisen kohteita on aina olemassa. Tarvetta perhehoidon kehittämiseksi voidaan perustella sijoitettavien lasten määrän kasvulla ja erityisen tuen tarpeen lisääntymisellä. (Rissanen 2008, 6.) Lapsen hyvän elämän edistämistä ei voida koskaan tutkia liikaa, joten siihen liittyviä tekijöitä tulisi tarkastella toistuvasti eri näkökulmista. Tällä tavoin aihe on mahdollista pitää ajankohtaisena ja lapsen etu tarkastelun keskiössä.

LÄHTEET

- Ahto, A. & Mikkola, P. 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Back-Kiianmaa, R. & Hakkarainen, P. 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen: Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 121–144.
- Hautamäki, A. 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tyimisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta: Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hughes, D. 2007. Attachment-focused family therapy. New York: W.W. Norton & Company, Inc. Viitattu 23.7.2013.
http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=m48PYHXoK2wC&oi=fnd&pg=PP15&dq=kirjoittaja:daniel+kirjoittaja:hughes&ots=K8T0NgUjER&sig=OBMP9qEsVyzhjO2MLG01S0_7ab0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kalland, M. 2001. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198–233.
- Kalland, M. 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 119–140.
- Ketola, J. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen: Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–26.
- Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimeneelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.

Korhonen, S. 2010. THL. Mikä on hyvä käytäntö, miten sen tunnistaa ja miten se on hyödynnettävissä. Viitattu 22.7.2013.
http://www.tem.fi/files/27199/THL_19_5_2010.pdf

Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet: Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliitto.

Kullaslahti, J. 2009. Learning café. Hämeen ammattikorkeakoulun wiki. Viitattu 12.7.2013.
<https://wiki.hamk.fi/display/EOPE/Learning+Cafe>

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2012. THL. Lastensuojelun tilastoraportti 2011. Viitattu 4.7.2013.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26_12.pdf?sequence=5

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmenetelmiin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.

LastSL, Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 4.7.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Laurila, A. 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–122.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. 3. uud. p. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Mantila, R., Mikkonen, M. & Väinölä, L. 2008. Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa: Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 6:2008. Viitattu 2.7.2013.
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01/08_06_onnistuneen_sijoituksen_silta.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01

Mattila, K-P. 2004a. Yksinäiset kulkijat – lapset vailla riittävää vanhemmuutta. Teoksessa Juntunen, A. (toim.), Mattila, K-P. & Myöhänen, A. Tästä tulee tori: Näkökulmia turvalliseen kasvuun. Helsinki: Sininauhaliitto, 21–24.

Mattila, K-P. 2004b. Perhekeskeinen ja lapsilähtöinen asenne on yhteisön hyvinvoinnin kulmakivi. Teoksessa Juntunen, A. (toim.), Mattila, K-P. & Myöhänen, A. Tästä tulee tori: Näkökulmia turvalliseen kasvuun. Helsinki: Sininauhaliitto, 13–16.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Moilanen, P. & Rähä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.

Mäkelä, K. 1992. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus Ab, 42–61.

Ojanen, T., Ritmala, M., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2011. Lapsen aika. 12.–14.p. Helsinki: WSOYpro Oy.

Opetushallitus. 2012. Oppivelvollisuus ja koulupaikka. Viitattu 3.7.2013.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppivelvollisuus_ja_koulupaikka

Perhehoitajalaki 3.4.1992/312. Viitattu 4.7.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920312>

Perhehoitoliitto 2013. Tiedotteet. Perhehoitoliiton liittokokous Peurungassa 20.4.2013: Perhehoidon kehittämiseen tarvitaan valtakunnallinen perhehoidon neuvottelukunta. Viitattu 29.7.2013.
<http://www.perhehoitoliitto.fi/ajankohtaista/tiedotteet.htm>

Perhehoitoyksikkö Kanerva. 2012a. Perhehoitoyksikkö Kanerva. Viitattu 23.7.2013.
<http://www.perhehoitoyksikkokanerva.fi/index.php/home/esittely>

Perhehoitoyksikkö Kanerva. 2012b. Toimintamme. Viitattu 23.7.2013.
<http://www.perhehoitoyksikkokanerva.fi/index.php/2012-04-15-11-48-59/toimintamme>

Perhehoitoyksikkö Kanerva. 2012c. Arvolähtökohtamme. Viitattu 23.7.2013.
<http://www.perhehoitoyksikkokanerva.fi/index.php/2012-04-15-11-48-59/arvolahtokohtamme>

Pesäpuu ry. n.d. PRIDE-kirja. Lapselle mahdollisuus selviytyä menetyksistä: neljäs tapaaminen.. Viitattu 10.7.2013.
http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/pride/pride_paivitykset_300608/4_pride_kirja_300608.pdf

Pesäpuu ry. 2010. PRIDE-valmennus – sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Viitattu 4.7.2013.
<http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/pride-valmennus/>

Pirkanen, E. 2011. Sijaisperhe asiakkaana perheneuvolassa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön erikoistumiskoulutus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Lisensiaattitutkimus. Viitattu 5.7.2013.

<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00138.pdf>

Pösö, T. 2003. Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 140–158.

Pösö, T. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.

Raitanen, T. 2008. Sijaisvanhempien vertaisryhmäkokemuksia. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 161–172.

Rissanen, P. 2008. Esipuhe. Teoksessa Mantila, R., Mikkonen, M. & Väinölä, L. Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa: Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 6:2008. Viitattu 2.7.2013.

http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01/08_06_onnistuneen_sijoituksen_silta.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

SHL, Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. Viitattu 4.7.2013.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>

Sinkkonen, J. 2001. Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 146–173.

Tervonen-Arnkil, K. 2008. Sijaisperheen intensiivinen tukeminen. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 147–160.

Tilastokeskus. N.d. Perhe. Viitattu 5.7.2013.

<http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovila, P. 2008a. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–76.

Tuovila, P. 2008b. Terapeutti auttaa lasta näkemään arvonsa. Teoksessa Arkimies, K. Terveisiä sijaisperheestä! Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja, 173–184.

Tuovila, P. 2011. Ruoka ja siihen liittyviä merkityksiä sijaishoidossa. Lasten ja nuorten terapeutin hoito -seminaari. Helsinki. 5.–6.5.2011. PT-Kustannus. Seminaarissa jaettu materiaali.

Törrönen, M. 2012. Onni on joka päivä: Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.

Vaintola, K. 2008. Paras läsnä olevista. Teoksessa Arkimies, K. Terveisiä sijaisperheestä! Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja, 31–50.

Valkonen, L. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen: Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–120.

Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä. 2013. Vanhemmuuden roolikartta. Viitattu 2.7.2013.
<http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Välivaara, C. 2012. Mitä on sijaissisaruus? Ohjaajan opas. Vaasa: Pesäpuu ry.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus. 1989. YK:n yleissopimus LAPSEN OIEUKSISTA. Unicef. Viitattu 4.7.2013.
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf

YKSILÖHAASTATTELUIDEN RUNKO

1. SIJAISVANHEMMAT EDISTÄMÄSSÄ LAPSEN SOPEUTUMISTA

Taustatietoa

- Minkä ikäisenä sijoitettu lapsi on tullut sijaisperheeseen?
- Mitä kautta lapsi on sijoitettu perheeseen?
- Kuinka kauan lapsi on ollut sijoitettuna perheeseen?
- Lapsen historia? Miten lapsen aikaisemmat kokemukset huomioidaan sijaisperheessä ja kuinka kokemukset vaikuttavat sijaisvanhempien toimintaan?

Suhteet:

- Mistä suhteen luominen alkaa, kun lapsi sijoitetaan perheeseen?
- Kuinka perheen biologiset lapset ovat ottaneet sijoitetut lapset vastaan?
- Kuinka sijaisperheen sukulaiset ovat suhtautuneet sijoitettuun lapseen ja mitkä asiat ovat tukeneet suhteen syntymistä?
- Mitä muuta haluatte sanoa?

Arki:

- Minkälaista perheen arki on?
- Kuinka sopeutumisen tukeminen näkyy arjessa?
- Mitä sijaisvanhemmat tekevät sijoitetun lapsen kanssa/koko perheen kanssa?
- Mitä perheen biologiset lapset tekevät sijaissisarustensa kanssa?

2. BIOLOGISTEN VANHEMPIEN MERKITYS LAPSEN SOPEUTUMISESSA

Suhteet:

- Kuinka paljon biologiset vanhemmat ovat yhteydessä lapseensa ja sijaisperheeseen?
- Kuinka biologiset vanhemmat ja sijaisvanhemmat tulevat keskenään toimeen ja miten suhdetta on edistetty?
- Kuinka sijoitetun lapsen biologisen suvun suhtautuminen sijoitukseen vaikuttaa lapseen/lapsen arkeen? Kuinka se on huomioitu kasvatuksessa ja ohjauksessa?
- Mitä muuta haluatte sanoa?

Arki:

- Miten/missä lapset tapaavat biologisia vanhempiaan?
- Vaikuttaako biologisten vanhempien tapaaminen lapsen käyttöön sijaisperheessä? Miten siihen liittyviä asioita on käsitelty?
- Kokevatko sijaisvanhemmat, että lapsi on "saanut luvan" biologisilta vanhemmiltaan olla onnellinen sijaisperheessä?

ESITIETO SIJAISVANHEMMILLE

Hei!

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Hämeen ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötämme yhteistyössä Perhehoitoyksikkö Kanervan kanssa. Opinnäytetyömme aiheena on selvittää sijaisperheissä muodostuneita hyviä käytäntöjä, joiden avulla sijaisperhe tukee varhaiskasvatusikäisen sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen.

Keräämme opinnäytetyömme aineistoa maaliskuussa viikolla 10, jolloin tarkoituksenamme on haastatella sijaisvanhempia nauhuria apuna käyttäen. Opinnäytetyön tekijöitä on kolme ja näin ollen olemme kaikki paikalla haastattelun aikana. Haastattelut toteutetaan perheiden kotona tai muussa sovitussa paikassa. Kerätty haastattelumateriaali on luottamuksellista ja sitä käytetään ainoastaan opinnäytetyötämme varten. Haastattelumateriaali hävitetään opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Tarkoituksenamme on haastatella sellaisia sijaisperheitä, joihin sijoitettu lapsi tai lapset ovat tulleet alle kouluikäisinä. Perheessä ei siis tällä hetkellä tarvitse olla alle kouluikäisiä sijoitettuja lapsia. Keskitymme haastattelussa siihen, miten sijaisvanhemmat edistävät sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen sekä siihen, mikä on biologisten vanhempien merkitys heidän sijoitetun lapsensa sopeutumisessa sijaisperheeseen.

Jatkamme tiedonkeruuta huhtikuun perheleirillä, jossa tarkoituksena on syventää haastatteluita Learning Cafe -menetelmän avulla. Emme kuitenkaan vaadi aikaisemmassa haastattelussa mukana olleita perheitä osallistumaan perheleirin haastatteluun, mikäli he eivät sitä halua. Opinnäytetyömme tulosten luotettavuuden kannalta toivoisimme kuitenkin, että innokkaita osallistujia löytyisi myös perheleirillä toteutettavaan haastatteluun.

Ystävällisin terveisin

Marjaana Salopuro, Mira Turtiainen ja Heli Välikangas

RYHMÄHAASTATTELUN RUNKO

LEARNING CAFÉN AIHEET

1. Sijaisvanhemmat ja -perhe
 - Millä tavoin sijaisvanhemmat tukevat sijoitetun lapsen sopeutumista sijaisperheeseen?
 - Millä tavoin sijaisperheen suku on tukenut sijoitetun lapsen sopeutumista?

2. Lapsen biologiset vanhemmat ja suku
 - Millä tavoin sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat tukevat lapsen sopeutumista sijaisperheeseen?
 - Millä tavoin biologinen suku tukee lapsen sopeutumista?

AINEISTON ANALYSOINTI

